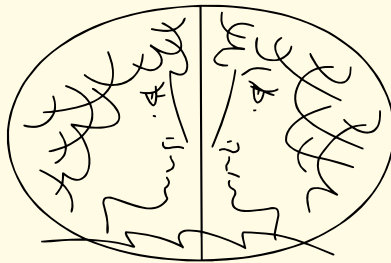

KASS JÁNOS

80 éves

KOLLER GALÉRIA

Hallgattál-e mesét édesanyád ölébe kuporodva, és odaképzelted-e magad a felütött könyv álom-városának kertjeibe? Lassan leereszkedő szemhéjad alatt megmozdultak-e a hab-koronás királyok, megéledtek-e a csillagsarkantyút pengető huszárcapitányok és rád kacagtak-e a fodorkoszorú-galléros királykisasszonyok. Beléptél-e a rajzolt labirintus kapuján, hogy örökre elvesz az útvesztő-kert szabályosra nyírt bokrai közt. Tudom, te is a Kass János illusztrálta képeskönyvek nemzedékéhez tartozol, és nem térhetsz vissza már sosem, felnőve, kiokosodva sem, akkor sem, ha már magad is kitanultad a rajzoló mester-ség alkímiáját, s céhbelinek érezvén magad érteni véled mestered fortélyait. Olykor talán a magyarázatukkal is megpróbálkozol.

Könnyedség és talán rutinosnak tetsző „megcsináltság”. Ám a laza kézzel megrajzolt, mintegy odavetett vonalak csak a felszínét karcolják valaminek, csupán a dimenziókat jelölik ki, összekötvén a látott valóság csillagrendszerének elemeit, azért, hogy sejtessék a látható világ mögötti tartomány sötét, álom-mély tömbjét. A „látható” Kass is zavarbaejtően gazdag, s ismerd el, megejtő formaművészete, átgondolt jelképvilága, kompozícióinak öntörvényű geometriája, rafinált zenei építkezése mind-mind, akár külön is revelálnák a jelentős művészt, a lényeg azonban, úgy érzed, mélyebben van. Az ellibbenő könyvoldalak, a múlandó papírlapok mögött a rajzok ezer erős gyökérrel kapaszkodnak abba a valamibe, amelyre jobb szót, mint kultúra most éppen nem találsz, de amelyet úgy képzelsz el, mint a felszín alatt rétegződő végtelen geológiát. Pictor doctus – mondod róla komolykodón, s eszedbe jut az első szerep, amelyben személyesen megismerted, a tudós tanáré, de már bánod is a könnyelmű ítélkezést hisz láthatod, ahogy az egyik illusztrációból a másikba átlépve, s újabb, szélesebb horizontú köpönyeget kanyarítva az előbbire, a homo ludens évszázados maszkjában sétál tovább.

Nézd csak, kövesd tekintetteddel átváltozásainak színpadán, s valld be már nem is tudod, valójában ki vagy: a távolba vágyó Nils Holgersson, vagy Szent Ferenc, aki magot szór a madaraknak, a kőtáblát emelő próféta, vagy a homlokát ráncoló Kékszakáll. Édesanyád ölében kuporgó kisgyerek vagy mindörökké, és Kass János rajzolóművész is te vagy már.

Orosz István

Kass János, a mindenkori jelen embere

A hatvanas évek elején, az akkor kiadóként működő New York palota előtt, Escher Károly arra panaszkodott Kass Jánosnak, hogy őt a múlt emberének tartják, hiszen nem lesz több kiállítása. Nem sokkal később, pont ugyanez a grafikus szervezte meg a fotóművész egyik jelentős kiállítását a Nemzeti Galériában, bizonyítván egy kortárs alkotó és annak műveinek jelenvalóságát. Múlt és jelen mindig sajátosan kapcsolódik össze egy kiállításon. Van egy sajátos, megismételhetetlen pillanat, amikor egy mű létrejön a maga szándékával és céljával, egyedi belső és külső körülményeivel, továbbá van egy térben és időben kibontakozó további folyamat, amelyben az alkotás továbblétezik, hatását kifejti. És van egy másik pillanat, természetesen az utóbbi folyamat részeként, mikor egy alkotás, további hasonló művekkel együtt egy életmű részeként – jelen esetben még le nem zárultan – újra a közönség elé kerül. Az alkotás történeti kontextusba helyezése mellett, egy kiállításnak mindig fontos szerepe van abban is, hogy annak jelenvalóságára, a mindenkori jelenben is létező életrevaló jellegére ráirányítsa a figyelmet. Egy-egy adott műben vagy műcsoportban mindig megvan annak a kornak a lenyomata, amelyben született. Valamint van egy bizonyos ráakodott réteg, még hozzá annak a folyamatnak köszönhetően, amelyben továbblétezik, például az a történeti, kritikai vagy szubjektív szemléletmód, amellyel a mindenkori jelen tekint arra, viszonyul ahhoz, értékítéletet hozz vele kapcsolatban.

Sokszorosított grafika esetében, a művek több, akár ötven vagy száz emberhez is eljutottak. Mit jelentettek nekik ezek az alkotások? Volt-e valami szorosabb személyes kötődésük a művészhez, vagy csak úgy érezték, hogy a művek kifejezik számukra azt a kort és hangulatot, érzéseket és gondolatokat, amelyeket azok képesek nyújtaniuk számukra? Bár valószínűleg maga a művész tiltakozna a legjobban ez ellen, de Kass János művei ma már klasszikusoknak számítanak. Megvan a helyük a magyar grafika történetében és megvan a helyük a közönségtől jövő folyamatos visszajelzésekben és elismerésekben. Egyes lapok – mint a *Kékszakállú* vagy az *Assisi Szent Ferenc* – aránylag hamar, széles körben ismertekké váltak. Időről időre illusztrációk formájában, plakátokon tűnnek fel képeik és változataik.

A művész eddigi életművének szellemi értéke önálló és szinte időtlen. A művek természetesen annak a történelmi kornak a jegyeit hordozzák, amelyben létrejöttek, de mindenkori jelenvalóságukat mégiscsak a mindenkor felfedezhető általánosságok adják. Ilyenek a technika és tudomány kérdései, emberi létviszonyok - veszély- és reményérzet, kísértések és tévelygések, hibák és erények -, a megélt hagyományok vagy a korfüggetlen, örök mese.

Igazodási pontok

A tájékozódási és igazodási pontok, az „*anabázisok*” megtalálása, a rend iránti vágy, minden korban és körülmények között az ember törekvése. Ilyen értelemben jelenthetett mintát az ifjú Kass János számára Kassák Lajos művészete, emberi tartása és 1967-es gyűjteményes kiállítása. A grafikus részt vett a kiállítás szervezési munkáiban és az Új Írás folyóirat márciusi számának szerkesztésében is. Az idős mester elsősorban, mint képzőművész, azon belül is, mint tipográfus ragadta meg. Kassák alkotásai a rend és a ráció keresésében érhetőek tetten, a geometria, a szabályosság, a komolyság művészetében. Ugyanakkor Kass János soha nem tudta elfogadni a tiszta objektivitást, a teljes egészében az egyén és individuum felett álló struktúrát. Elutasította az egyetlen helyes elv érvényét, a doktrinerség mindig hiányzott belőle és a harcos ellenállás is messze állt tőle. Azonban függetlenségéhez – mind alkotói, mind művészi státuszát illetően – mindig következetesen ragaszkodott.

Bár mindig távol állt tőle az avantgárd szellemiség, egyes modern művészeti megoldásokat következetesen emelt be alkotásaiba. Ilyenek a most említettek közül következően a síkkonstruktivizmus egyes elemei – amelynek talán a *Kékszakállú herceg vára* a legszemléletesebb példája -, vagy a továbbiakban még elemzett, a szürrealizmusra jellemző gépi-vegetatív áthatások. Az eszközök azonban mindig csak kiindulópontot jelentettek számára, amelyeket aztán a saját változatában alkalmazott. Nem igazodott kizárólagosan egyetlen tendenciához sem, mint ahogy választott mestereinek csoportja is változatos képet mutat. Ide lehet sorolni ugyanúgy Vajda Lajost, Hincz Gyulát és Max Ernstet, mint Dürert, Rembrandtot vagy Szalay Lajost. A hatásokról is csak feltételesen lehet beszélni - a konstruktív elemek sem feltétlenül objektív téranalízisek – úgymint a művészeti eszközök több elemet magába szívó és felhasználó asszimilációjáról. Ez azzal a szemléletmóddal is kapcsolatban állhat, amely érdekes módon nem a redukciót veszi alapul, nem az eltűnést és a megsemmisülést érzékeli elsősorban, hanem a világ nagyon is összetett és sokrétű jellegét.

Ennek egyik megjelenési formája a *szimultaneitás*, az egymást átható, egymásba vetített és metsződő elemek együttese. Az egyik kép fölött kirajzolódik a másik, majd egységes képbe olvadnak. Az asszociatív lehetőségek lényeges összefüggéseket sugallnak. Nemcsak a képi hatás a fontos, a más-más környezetből kiemelt motívumok a legtöbbször jelentést hordoznak. Ebben a szomszédosságon alapuló kapcsolatban, minden egymáshoz rendelt motívumnak önálló és az egészhez viszonyított jelentősége van. *Az ember tragédiája* egyes lapjai talán a legösszetettebbek. Az ábrázolások középső része is már önmagában egy szimultán kép, amelyeket a bordűrökön kisebbek egészítenek ki. Ennek a szerkesztési elvnek az egyik további változata és technikája a montázsvelen alapuló *kollázs* (*Faludy fej -sorozat*).

Párhuzamba állíthatóak a Képek az Ótestamentumból megoldásai is, ahol a bordűrökön a totemszerű, a reliefekhez hasonló statikus figurák egyúttal keretezik és kiegészítik a fő jelenetet. Ez utóbbiak viszont inkább az antik művészet emlékeinek megoldásaihoz hasonlíthatnak. A modern és a klasszikus arányrendszer és szerkesztésmód ötvözéséből jön létre nagyon sok esetben a *szimmetriára* épülő kompozíciós felépítés. Ez valamilyen két résznek, két oldalnak, az egymásnak való megfeleltetését vagy ellentétét emeli ki. Egymásba metsződve és fonódva vagy élesen elkülönülve egymástól. Mindezt csak tovább fokozza

az egymásnak feszülő erőteljes lokál színek, általában a vörös és a kék, használata. A megoldás szimbolikus jelleget ölt.

Hasonló hatást vált ki a szintén gyakran használt *horror vacui*, az egész képfelületet kitöltő megoldás elve. A látszólagos káosz ellenére, mely tartalmilag a képek részét képezik, minden apró részletnek megvan a maga helye. Valamikor a fenyegetettség érzésével töltik be a képet (*A jó és a rossz*), de valamikor inkább dekoratív szerepük van (*Cantata Profana; Képek az Ótestamentumból*). Nemcsak az adott formarészletek, de a forma és a tartalom is egymás függvényei.

Kass János mindig arra törekedett, hogy az új technikákat folyamatosan felhasználja alkotásaiban. A szabadkézi tusrajz és a rézkarc változatos felületkezelése mellett, az 1970-es évektől kezdve az elsők között volt aki, az akkori új technikai eljárást jelentő, szitanyomatot alkalmazta. Faludy-sorozatához a xeroxot emelte be az alkotásokba. Itt csak megemlíthetjük fotóhasználatát vagy arra, hogy már szinte megjelenésekor foglalkozott a computerrel és reflektált arra a művészet eszközeivel. 1977-ben a lipcsei könyvvásáron mutatta be hat méter hosszú computer-grafikai munkáját. 1980-ban a világon elsőként készített computeranimációs filmet *Dilemma* címmel a magyar származású, ám külföldön élő, rajzfilmjei által világhíressé vált John Halassal. Az új technika itt is „csak” eszköz volt. A film történése Az ember tragédiája gondolatfolyamára épül, az emberiség története jelenik meg benne.

Szembetűnő az a stílusbeli sokrétűség abban a kisszámú csoportban is, mely a *szobrokat* jelenti. A tradicionális márványszobrokon a grafikákról ismert formaelemek tűnnek fel. Az archaizáló *Mózes és Cippóránál* a hullámzó hajjal és dús szakállal keretezett robosztus fejek háromdimenziós, térbeli formát nyernek. Különleges daraboknak számítanak a *Kurtág-kisplasztikák*. Az áttört és megnyúlt pálcikaszerű alakok a klasszikus modern szobrászat szemléletére utalnak.

Az objekteteknek is beillő *Fejek*, az 1970-es évek elejétől szinte napjainkig folyamatosan készültek. Plexiből és polisztirolból készültek és koncepciójukat, valamint eredeti kiállítási módjukat tekintve a korabeli modern művészet új törekvéseihez kapcsolódnak.

Az illusztráció

A fent említett Kassák Lajos, bizonyos emberi jellemvonása mellett, elsősorban, mint tipográfus, könyvtervező jelentett példaképet a fiatalabb grafikus számára. Kass János 1967-re már csaknem 150 könyvet tervezett vagy illusztrált, és közel 40 plakátot készített. Ez a szám napjainkig megközelíti az ötszázat. Tudatosan választotta ezt, a művészeti hierarchiában mindig is alacsonyabb rangra helyezett műfajt. Már az ötvenes évektől kezdve a könyvillusztráció jelentette a művészetnek azt a területét, ahol gyakorlatilag nem volt jelen a cenzúra hatalmi ellenőrzése. Ennek egyik oka az volt, hogy a grafika műfaját a hivatalos kultúrpolitika kevésbé tudta felhasználni saját céljaira. Nem tartozott a hivatalos művészet körébe, jellegéből adódóan nem lehetett monumentális célokra felhasználni, kiemelt propagandaszerepe sem volt annyira hatásos. Továbbá előnyt jelentett, hogy a könyvillusztrációt nem kellett külön zsűriztetni. Így, a kötelező szocreál mellett és helyett, itt szabadabban lehetett alkotni. A hatvanas évek elején sok művész számára – Csernus Tibor, Szalay Lajos, Kondor Béla – csak egy művészi színvonalon illusztrált könyv jelentette az egyetlen

megnyilvánulási és megélhetési lehetőséget.

Ezt segítette valamelyest, hogy a hatvanas évek elejétől, legalábbis az azt megelőző időszakhoz képest, a publikálási lehetőségek bizonyosfajta bővülése és szabadsága jellemezte az irodalmi életet. Sorra jelentek meg irodalmi folyóiratok, többek között 1961-ben, a már említett Új Írás. Ekkortól folyamatosan lehetőség nyílt, akár a külföldi kortárs világirodalom alkotásainak megjelentetésére is. Számos korábban született könyv ebben az időszakban került először kiadásra. Az is kiemelendő, hogy egyes könyvek akár több tízezres példányszámban kerültek, nem egyszer többszöri kiadásra. Egy-egy illusztrált szépirodalmi könyv vagy önálló grafikai mappa adott esetben még egy egyébként nehezen összehozható kiállításnál is hatékonyabb formája, sőt talán egyetlen lehetősége volt a közönséghez és így a nyilvánossághoz való jutáshoz.

Ebből a bizonyosfajta szabadságból adódóan, ezeken a helyeken lehetett kifejezni olyan reakciókat és életérzéseket – az ember indulatait és szorongásait, reményeit és örömeit, az önmagáról és környezetéről alkotott képet - amelyekre máshol semmi esély nem volt. Nehezen elképzelhető, hogy például a *Mózes* sorozat karddal kivont, üvöltő és öklüket rázó, felfokozott indulatokat kifejező figurái megjelenhettek volna a művészet más területein ebben az időben. Csakúgy nyílt politikai reakciónak tűnt volna, ha nem egy grafikai lap bordűrjének alsó sarkában került volna elhelyezésre az a jelenet, amint egy rendőrségi célbánc két eltorzult alakú pribék éppen kettéfűrészel egy embert (*Szent György*). Valószínűleg többen megrettentek volna, ha adott esetben egy hatalmasra növelt gépszörny vagy egy szinte groteszk vadsággal prédikáló demagóg csoport egy nagyméretű színes festményen tűnt volna fel valamelyik tárlaton (*Psalmus Hungaricus*). Ez a veszély be is igazolódott, mikor a *Fejeket* próbálta először Budapesten, sikertelenül kiállítani. Végül az installáció, amely modern anyaghasználata és koncepciója mellett sem tartozott a „vadabb” avantgárdhoz, a fővárostól talán az egyik legmesszebb távolságra eső vidéki városban, Szombathelyen került felállításra.

A művészetben nyilvánosan csak a hivatalos politikai-kulturális ideológia (szocreál) által megszabott és elfogadott ember képe jelenhetett meg. Ez ellen dolgozott az a fajta művészi világkép, amely vagy valamilyen egyetemesnek ítélt kulturális körön belül – irodalom, zene – vagy az intim, magánéleti környezetbe visszahúzódva jött létre. Így „menekült” Gross Arnold vagy Szabó Vladimir egy mesészerű álmvilágba, találta meg Szalay Lajos az emberi drámákat az antik és keresztény kultúra témáiban, vagy Borsos Miklós egy végletekig megértő humanista szemléletmódot a mediterrán világ ideájában. Velük, csakúgy mint a festészet és a rézkarc nagymestereivel – Szőnyi István, Molnár C. Pál, Hincz Gyula, Barcsay Jenő – Kass János a Rézkarcoló Művészek Alkotóközösségében dolgozhatott együtt több évtizeden keresztül. Egy olyan szellemi közegben, amely mindenfajta kizárólagosnak tartott művészeti stílus követelménye nélkül, és főleg politikai ideológia mentesen volt képes összefogni közel hatvan művészt és segíteni munkájukat.

Ebből is kitűnik, hogy a hatvanas években a grafika – a könyvekbe is legtöbbször ez a műfaj került - vezető szerepet játszott a korszak művészetében. A viszonylagos „sikert,” a közönség felől érkező érdeklődést jól mutatja, hogy az eredetileg könyvillusztrációként megjelenő képek később önálló grafikai lapok formájában, különlenyomatokként vagy mappákba rendezett sorozatokként is kiadásra kerültek. Az illusztrációk önálló életet kezdtek élni, így

azokat már önálló, teljes értékű alkotásokként ismerjük.

Egyébként is, a könyvillusztráció új értelmezésével találkozunk. A képek, bár eleve adotan az irodalmi művekhez kötődnek, mégsem nevezhetőek szövegkövető ábrázolásoknak, inkább az írások szellemiségéhez és gondolati mondanivalójának jobb megértéséhez és kibővítéséhez járulnak hozzá. A Biblia esetében szinte teljesen sikerült elszakadni a könyvtől. Az *Ótestamentumból* vett képek egy, a közös kulturális emlékezetben lévő szellemi forrásból táplálkozó, de teljesen egyéni értelmezésen és invención alapuló, szubjektív képi világgal rendelkező alkotások példái.

Számos lapon azonban a szöveg fontos tartalmi és kompozíciós elemként jelenik meg. A *Hamlet* esetében az eredeti, illusztrálandó műből kerültek be idézetek, míg a *Cantata Profana* vagy a *Szent György* esetében egy-egy kortárs, szellemi társnak a verse teszi még összetettebbé a képeket. Az írásrészletek már önmagukban is nagyon erőteljesek és kifejezők, de új környezetbe való állításukkal újfajta kifejezést nyernek. Kép és szöveg kölcsönösen körbeveszik egymást, egymással mellérendelt szerepet és értelmet kapnak. Az írás bevezet minket a képekbe és fordítva, a kép, annak tartalmi hasonlóságát megtartva, még szemléletesebbé teszi a szöveget.

Kass János művészetében az irodalom hangsúlyos jelenléte szinte magától értetődik illusztrátori és tipográfiai tevékenysége nyomán. De más szintet jelent egy másik művésszel vagy szellemi gondolkodóval való személyes kapcsolat, nemcsak az irodalom, de más művészeti ágakban és szellemi területeken is. Ilyen a zene, de míg Bartók Béla vagy Kodály Zoltán esetében zenei-kulturális ihletettségről beszélhetünk, addig számos más – Kurtág György, Gonda György – kiemelkedő zenész esetében személyes kapcsolatról is.

Fontos volt a képzőművészet, az irodalom és a zene kapcsolata, azok párhuzamai és egymás szellemi áthatásai. Kass János mindig figyelt az adott személyre és tiszteletben tartotta annak művészetét, de mindig a saját művészetével alkotta meg a műveket.

Faludy fej-sorozat

Ennek egyik legszemléletesebb példája a szellemi jóbarát, *Faludy Györgyöt* bemutató sorozat. Az 1988-89-ben készült munkákban az akkor új eszközt jelentő xerox technikáját alkalmazta. A technika megengedte azt, hogy egy több mint hatvan darabból álló sorozatban lehessen bemutatni a költő gazdag gondolatvilágát. A sorozat abban az időszakban készült, mikor Faludy visszatért Magyarországra. Egyébként szintén 1989-ben adták ki a *Börtönversek* című verseskötetet is, melyet a Fejek egyes példányai illusztráltak. A kötet kiadása szinte politikai tett volt abban időben, mint ahogy Faludy személye is szinte ikonszerű volt az ellenzéki értelmiség körében.

Különböző tartalmuk mellett is, a képek egy vizuális világon belül maradnak. Az ábrázolások a szellemi gondolat kiterjesztései. A bázis végig ugyanaz az arckép – szinte mondhatnánk, természetesen egy „fej” – amely egy, a nézőre kitekintő, kompromisszumok nélküli határozott szempárt és arcvonásokat mutat. Aztán az arcra vetítve, szinte azzal egygyé válva jelennek meg azok a motívumok, idézetek és szimbólumok, melyek közösen jelentik a két ember életútját és művészeti gondolkörét.

Egység és változatosság

Különböző műveiben Kass János mindig új utakat és kifejezési módokat keresett. Fő művei közül szinte mindegyik más stílusban, más technikával, más jelleggel készült, szinte mindegyik más hangon szól. *Az ember tragédiája* erőteljes és robbanékony, sok motívumot felsorakoztatott, összetett képi világú rézkarcai, a *Kékszakállú* teljesen redukált és stilizált szitanyomatai, vagy a *Psalmus Hungaricus* néhány motívumra épülő, vegyes technikával ötvözött vonalas tusrajzai. Aprólékos vagy nagyvonalú rajz, közvetlenség és monumentalitás váltakoznak egymással a tömör összefoglalású, nagy megjelenítő erővel párosuló képeken. Adott esetben jól megfér egymás mellett a grafika kezdeteire utaló aprólékos és kimunkált düreri rajz, valamint az egyvonalas modern rajztechnika és kollázs. Tömörítés és összetett képiség, végletes egyszerűség és apró részletességgel kimunkált komplexitás.

Gyakran a rézkarok külön aquatintával színezettek, tovább gazdagítva a látványt és az érzelmi ráhatást (pl. *Képek az Ótestamentumból*). De máshol is kiemelt szerepük van a színeknek, elsősorban a kontrasztok által. Nem csupán kompozíciós szerepük, de szimbolikus értékük is van, drámai hatással feszültséggel teli ellentétet fejeznek ki. (*A jó és a rossz; A Kékszakállú herceg vára*).

A tipográfiában is mindig határozottan kiállt a magas minőségű mesterség rangjáért, úgy hogy azt művészi színvonalra emelte. Ezt tükrözi a gondos, aprólékos, biztos, virtuóz rajztudású kivitelezés vagy a technikai professzionalitás.

A sorozatok mintegy sűrítményei és összefoglalásai egy-egy alkotói periódusnak és stílusnak. A *Mózesben* ugyanúgy megtalálható az a felfokozott izgatottság és keménység, szinte már az a dühvel átítatott drámaiság, mint az 1956 után készült rajzokban. Az egyszerű vonalrajzra épülő *Psalmus Hungaricusban* azok a kiszolgáltatott létviszonylatok tükröződnek mint a hetvenes években készült egyedi lapokban. *Az ember tragédiája* egyszerre összefoglalása a precíz rézkartechnikának, mint a szimultán és egyetemes gondolkodásmódról vallott szemléletmódnak. A *Kékszakállú* a férfiról és nőről alkotott alapvető gondolatok megfogalmazása mellett egy lehetséges útját mutatta meg annak, hogyan lehet továbbvinni, de egyúttal továbblépni egy racionális absztrakcióból egyfajta humanista emberkép felé.

Motívumok

Kass János, ahogy grafikai technikai formáit, ugyanúgy folyamatosan és következetesen gazdagította egyéni motívumrendszerét. Sokszor csak folytatta, színezte és kiegészítésekkel, variációkkal látta el egyes alapmotívumait. Az, hogy egyes motívumok mennyire kifejezők az is mutatja, hogy egy-egy téma vagy motívum többször is feltűnik a különböző időszakokban és technikával készült műveken. Felnagyítva vagy lekicsinyítve, átírva és átrajzolva, más-más összefüggésbe hozva azokat. Van, hogy egy kiemelt fő figura egy másik kép bordúrájába kerül vagy fordítva.

Folyamatos, kettős szerepben tűnnek fel a különböző *gépek*. Van, hogy szürreális szimbólumokként a mindenkori „gonoszt” megtestesítve, emberi és állati szörnyekké lényegülnek át. Mutációk, a fizikai és mentális értelemben is az embert, az emberiséget fenyegető és arra

veszélyt jelentő embergépek (*A katona és a lány*), a rakétákká átalakuló rovarok, a fogakkal ellátott hatalmasra tátott szájjal mindent elnyelő tengeralattjáró halak (*Szent Antal megkísértése; A nagy hal*). Nem emlékképek, vagy a tudat mélyrétegeiből előjövő lények, hanem a valóság brutalitásának metamorfózisai.

Azonban a gépeknek van egy másik olvasata is, ahol a technika a maga tudományos formájában jelenik meg. Kass János itt a tudományos racionalitás és az alapvető emberi létezés megnyilvánulási formáit, a kettő kapcsolatát vizsgálja, a maga differenciált látásmódjában. Egy adott dolgot a maga összetettségében képes látni, különböző jellegzetességeit és alkotóelemeit külön-külön képes vizsgálni és értékelni, hogy ebből vonja le következtetéseit. Egyszerre ismeri fel a technikai vívmányok kétélűségét, előnyeit és kártékony hatását. Nemcsak a fenyegetettséget ismeri fel, hanem az embert segítő, őt előrevivő modern tudományokat is. Az *Orvos portrék* arcképcsarnokában az orvostudomány meghatározó személyei kapnak helyet az ókortól napjainkig.

A tudomány soha nem önmagáért való. Ennek a teljességre törekvő világnak a közép-pontjában mindig az ember áll. Kiinduló és végpontja az egyén, tulajdonképpen minden vele kapcsolatos, rá vonatkoztatható. Az alkotásokban a tudomány és a technika hangsúlyos megjelenése is az ember életét és környezetét meghatározó viszonyrendszeren alapul. Minden olyan dolog, mely kezdetektől fogva, ha folyamatosan változó és fejlődő formában is, de állandó jelenségei és befolyásoló tényezői jelenlétünknek a Földön és azon kívül egyaránt. Ugyanakkor – és ez „tragédiánk” igazi forrása – egyszerre van jelen alkotás és pusztítás. Van, hogy ugyanaz a dolog magában hordozza mindkettőt. Két hatalom áll egymással szemben, az emberien gondolkozó és a gépiesen dolgozó értelem.

A kettő utóbbinak gyakran visszatérő szimbóluma, jobban mondva kiemelt és jelentőséggel felruházott motívuma a *fej*. Számos esetben már a hatvanas évek munkáiban is már több volt, mint egy alapmotívum. A hagyományos karakterarctól (*Áron a főpap*) és az egész személyiséget megjelenítő fejtől kezdve (*Mózes*), a koncepcionálisan sorozatot alkotó egyedi lapokon keresztül (külön albumban is megjelentek a Képzőművészeti Alap Kiadónál, 1972-ben), a *Fejek* polisztírol szoborsorozatáig. Gépszörnyek (*Szent Antal megkísértése*) és sematikus, áttört formájú modern szobrokra hasonlító formák (*Hamlet*), valamint a szavak nélküli meghittség kifejezései (*Mózes és Cippóra*) és a virágokkal egybefont arcok, az egyszerű női szépség megjelenítői (*Gea*) állíthatóak egymással szembe.

A fejekhez hasonlóan, még ha Kass János nem is szentelt önálló sorozatot számukra, a kezeknek is kiemelt szerepük van. Van, hogy csak arányaiban felnagyítva, kihangsúlyozva jelennek meg, nyomatékosítva az adott személy karakterét (pl. *Assisi Szent Ferenc; A Kékszakállú herceg vára; Hamlet*). Más esetekben önálló, hagyományos jelentéssel bíró szimbólumokként tűnnek fel, szakrális értelmet nyerve, áldó, védelmező vagy teremtő jelleggel (pl. *Cantata Profana; Psalmus Hungaricus; Képek az Ótestamentumból*).

A hagyomány tisztelete

Mindezekből kitűnik, hogy Kass János a műfaji sokrétőség mellett is mindvégig képes volt megtartani munkáinak szellemi egységét. Munkáiban mindvégig az emberi viszonylatokat kereste. Az alkotások mindig valamilyen üzenetnek a hordozói. Általános élethelyzeteket és szituációkat, viszonyrendszereket és életérzéseket tükröznek és közvetítenek. A *Kékszakállú* a férfi és a nő közöttit, a *Psalmus Hungaricus* az ember és embertársa közötti kapcsolaton keresztül magát az emberi létet, *Az ember tragédiája* pedig a történelmi idő folyamába helyezve, kibővítve a képet a technika, a tudomány és a kultúra területére.

Az *Ótestamentum* és a *Zsidó ünnepek* képiben a kulturális hagyomány és identitás gyakran az ember szűkebben vett környezetén, a családon, a családi kötelékeken belül nyernek formát, megtalálva azt a hangot és kifejezési formát, amellyel az ókori és a vallásos történetek fontosak lehetnek a mai ember számára is. Az európai kultúra hagyománya, a bibliai és az antik világ iránt érdeklődő ember, a szakrális példázatokban megtalált általános mondanivaló valamikor az ókori művészeti emlékek ihletettségében és a modern vizuális képalkotás ötvözésében tükröződnek.

A hagyomány tisztelete gyakran észrevehető magán a művészi formavilágon belül is. A fantáziadús népi művészetből sem közvetlenül annak motívumrendszerét vette át, hanem annak dekorativitásra való hajlamát, játékosságát, báját, egyszerű és nyílt hangját. Van, ahol a téma magától adta az alkalmazási lehetőséget, mint a Hány János vagy a meseillusztrációk esetében, máshol inkább csak áttételesen, jellegében átvéve a motívumkincset, hangulati elemként jelennek meg az egyes példák.

„Homo eticus”

Kass János mindig következetesen kiállt az egyéni és társadalmi értékek mellett. Aktívan élte meg az elmúlt hatvan alkotói évét, mint művész és mint a közéletre és az emberi, közösségi viszonylatokra és viszonyrendszerekre érzékenyen figyelő, valamint azokra reagálni és véleményt alkotni képes ember. Erős intellektuális és kritikai érzéssel, néhol iróniával, de sohasem cinizmussal, felfokozott szenvedéllyel vagy együtt érző empátiával. Tudományos érdeklődése mellett is mindig a mechanisztikus gondolkodásmód ellen volt. Az egyes művekben megnyilvánuló felfokozott érzelmi reakciót is a korlátolt butaság elleni ösztönösség váltotta ki belőle. A valóság brutalitását soha nem tudta elfogadni. Úgy gondolta „*törekedni kell a jóra,*” minden körülmények között meg kell maradnia az élni akarás vágyának. Van derű és játékosság is.

Felismerte, hogy a rossz létezik. Eltüntetni, és talán legyőzni sem lehet, de megküzdeni és harcolni vele igen. Egyfajta szellemi ellenállás formájában, a művészet eszközeivel. Némán, a kép nyelvén keresztül, nyugodtsággal és tanító szándékkal, lemondással és kétségbeeséssel, csendben vagy üvöltve. És ez az az eszköz, aminek a segítségével a rossz sem tud teljesen győzni, nem tudja az embert teljesen felmorzsolni. Automatizálni, kettéfűrészelni, megbénítani, a teljes kétségbeesésbe taszítani igen, de nyomtalanul eltüntetni nem. A kép, legyen az ködbe burkolózó vagy teljesen élesen kirajzolódó, mint lenyomat, emlékeztető mindig fennmarad. Valami jó, még ha sokszor nagyon nehezen észrevehetően is, mindig

megmarad. Lehet, hogy csak közvetlen környezetünkben, vagy csak bennünk, a fejünkben és a lelkünkben, egy szellemi gondolatban vagy egy emberi gesztusban. De innen kitörölni a legnehezebb, még a hatalom számára is. Bár az mindent megtesz, hogy megsemmisítsen, minden eszközt bevett, hogy elüldözzön és menekülésre kényszerítsen, minden leleményét felhasználja, hogy behálózzon és elnyomjon. Ilyenkor csak egyet lehet tenni – ahogy *Noé*, *Mózes*, *Szent Antal* vagy *Assisi Szent Ferenc* tette - kiállni a ránk kényszerített magányban, vállalni a kiszolgáltatottság érzését egyfajta magasabb rendűnek vélt eszményért, vagy egyszerűen csak azért harcolni, hogy megőrizzük legbensőbb szuverén szabadságunkat. Egyik saját írásában ezt mondta a XX. század második feléről: „*Furcsa kettős helyzet volt, ma már, ezt nehéz mai ésszel megérteni.*” Talán örök kérdés marad, hogy és sorsunk, vajon már teljes egészében kódolva van gyökereinkben, az ember kezdeti, embrionális létállapotában vagy képes befolyással lenni arra (*Az ember tragédiája, XV. szín*).

Az időhatárok felbomlanak. A jó műalkotások nem csupán a művészet történetének egy lezárult szakaszához tartoznak. Alapvető, lényegi elemeiből adódóan, igazán fontos hatásukat, ha változó formában és értékekkel is, a mindenkori jelenben is képesek megtartani és kifejtetni. Az általános hordozza folytonos aktualitásukat ezeknek a képeknek. A művek, bár az idő változásával a kor és a környezet igencsak megváltozott, amelyben készültek, mégis képesek izgalmasak maradni. Folyamatosan kézbe lehet venni a képeket, újra leülni eléjük és nézni azokat, szemlélődni, gondolkodni.

Kass János személye körül nincs legenda, nincsenek mítoszok, nevét mégis mindenfajta patetikus felhang nélkül, a szó klasszikus értelmében tisztelettel lehet kiejteni. És egy művész számára mi lehetne nagyobb megtiszteltetés, mint egy kiállítás, mely összefoglalja eddigi életművét. Kass János önmaga személyében és a művein, művészetén keresztül nem a múlt, hanem nagyon is a jelen, a mindenkori jelen embere.

Winter Ádám

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

KOLLER GALÉRIA

Az ember tragédiája az emberiség képeiben jelenik meg. Képekben, melyek, ha nem is teljesen tudományos értelemben, de az emberiség történelmét hordozzák, egyszerre megjelenítve annak múltját és jelenét. Drámaian ábrázolva az emberi élet és a történelmi korok egyes színpadképeit. A világot egyetemesnek és komplexnek tartó szemléletmód keretein belül az egyes lapokon a technika, a tudományok, a vallás, a kultúra és a művészet szimbolikus értékekkel felruházott tárgyi rekvizitumai tűnnek fel, kezdve az atommagtól és az ember első vizuális „műalkotásaitól,” a barlangrajzoktól (*III. szín*), az ókori és a keresztény kultúrkör emlékein (*VI-VII. szín*) keresztül a modern szobrászatig és az űrrakétáig (*XIII. szín*). Ez utóbbinál amíg Madáchnak az űr csak a képzelet világa volt, addig Kassnak, a grafikák keletkezésének idejében már konkrét valóság. Kass a képeken keresztül aktualizálta az irodalmi művet, „saját korára olvasta azt rá.” Fellelhető, hogy helyenként szorosan a szöveghez igazodott, szinte közvetlenül azt illusztrálta, de a legtöbbször el is tért attól. A kapcsolat inkább a szellemi azonosulás, megfeleltetés és egymásra vonatkoztatás révén fogható meg.

Két ellentétes formában jelenik meg maga az ember. Az *I. színben* még a semmilyen kihívástól vissza nem rettenő, energikus és öntudatos személy, míg a *XV. színben* az elgyötört és lemondó egyén áll a fókuszban. Az elsőben magát a kozmoszt is meghódítani vágyó és képzelő, míg az utolsóban rideg környezetében magát számkivetettnek érző, kétségbeesett ember. A kettő között pedig, a tragédia folyama, a két pont között bejárt út. Választások és egyensúlykeresés, örömdés jó és rossz között. Egyszerre van jelen a fenyegetettség és a remény érzése, a győzelem és az elbukás lehetősége. Erős hit és melankólia, örök meggyőződés és általános lemondás. Ezeket az állapotokat általános, valamint meghatározott és korjellemző történelmi figurák és karakterek jelenítik meg – államférfi, politikus, tudós, polgárok. Az egyik legszemléletesebb példában, a *IV. színben* a fáraó monumentális fejszobra és az azt görnyedve építő rabszolga alakja metsződik egymásba. A középképeken és a bordűrökön a felmagasztosított és heroikus vagy elbukó alakok szimultán módon egészülnek ki a kulturális tárgyak, gépek, technikai és tudományos eszközök jelentéshordozó és jelentőségteljes szimbólumaival. A *VII. színben* így kerülhet egymás mellé egy mozaikból kirakott Krisztus-arc és egy, a fantáziából alkotott technicista géphíd.

A grafikai lapok sorozata legalább annyira változatos és összetett, mint az eredeti irodalmi mű. Szinte olvasni lehet a képeket, nem is a szöveghűség alapján, hanem az önmagukban álló, de a többivel is mindig kapcsolatban lévő érdekes, apró részletek miatt. Így tulajdonképpen nincs is igazi kezdő vagy végpont, egy szintre kerül a történelmi és a jelenkori ember az emberiség történelmének és sorsának keretein belül.

I. A mennyekben

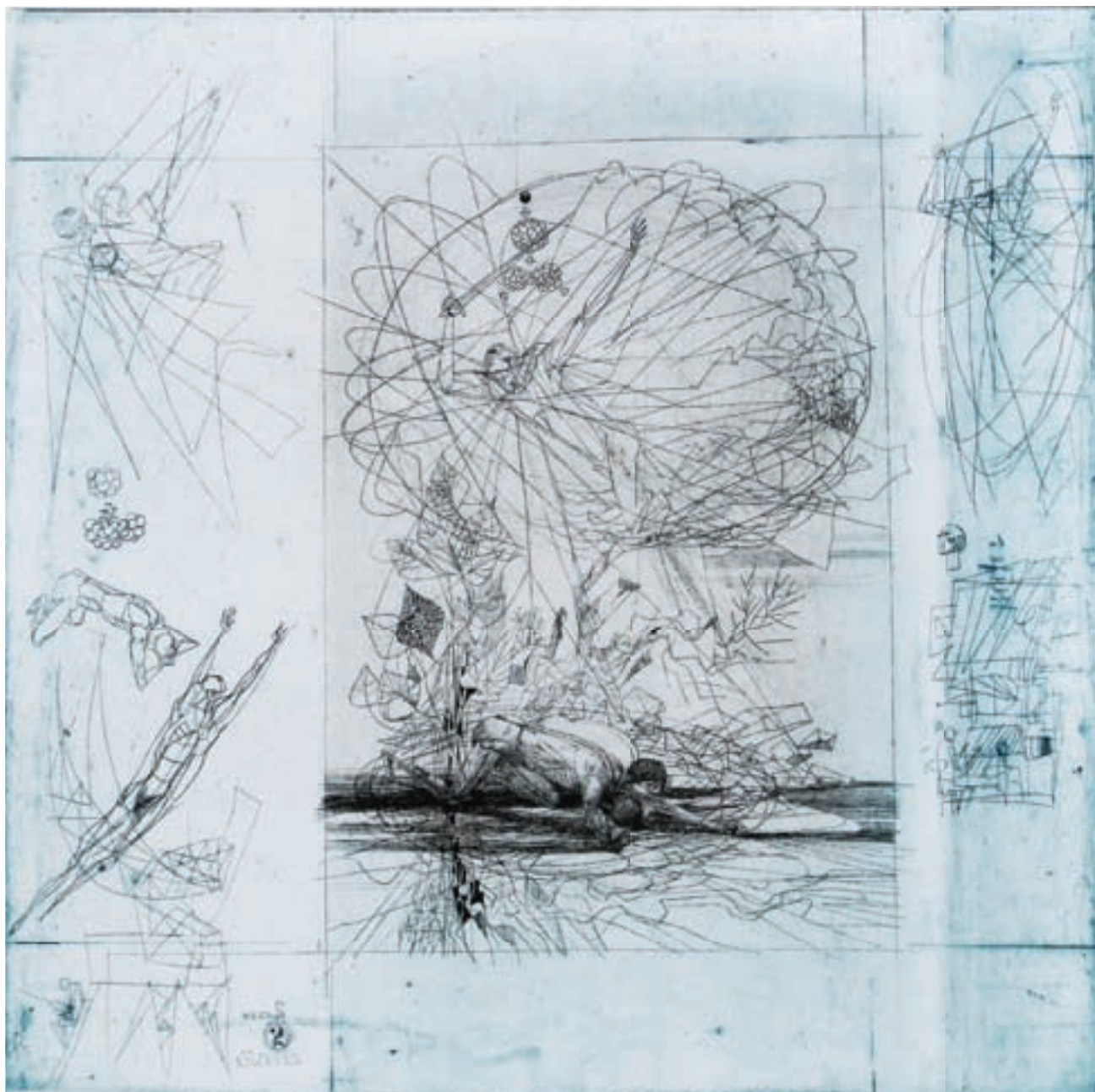
AZ ÚR:

Be van fejezve a nagy mű, igen.

A gép forog, az alkotó pihen.

Év-millióig eljár tengelyén,

Míg egy kerékfogát ujítani kell.

II. A paradicsomban

CHERUB:

Félre, bűnösök.

AZ ÚR SZAVA:

Ádám, Ádám! Elhagytál engemet,

Elhagylak én is, lásd, mit érsz magadban.

III. Pálmafás vidék I.

ÁDÁM:

Ez az enyém. A nagy világ helyett
E tér lesz otthonom. Birok vele,
Megvédem azt a kártevő vadaktól
És kényszerítem nékem termeni.

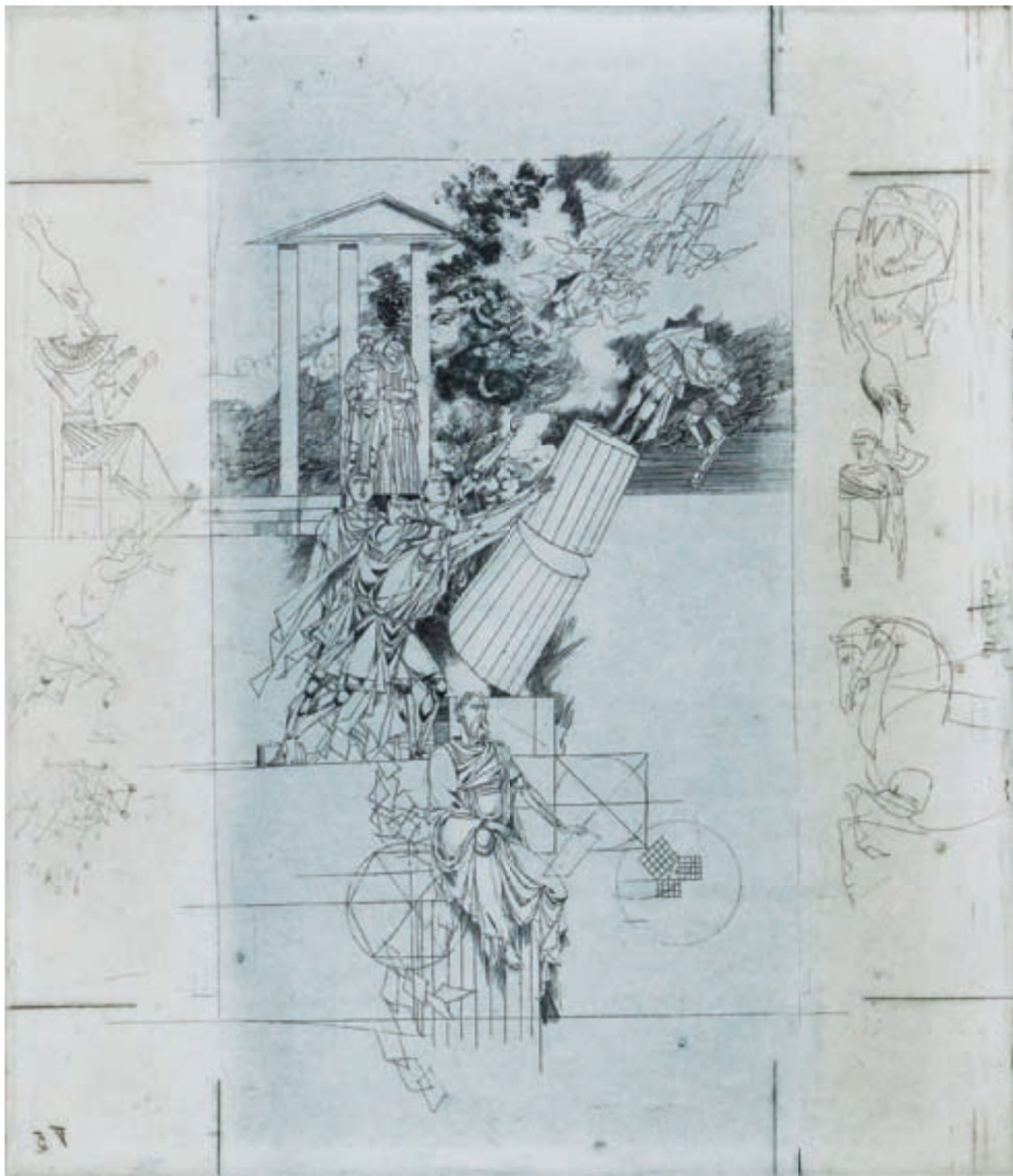
IV. Egyiptom

LUCIFER:

Előre csak önhitten útadon,
Hidd, hogy te még, ha a sors árja von.

ÁDÁM:

E mű meg álljon bevégetlenül,
Intó rom annak, aki nagyra tör,
Erőnk s gyöngénknek nagy kérdőjele.

V. Athén

ELSŐ DEMAGÓG:

Polgárok! fájva emelek szavat,
Mert a nemes szívnek fáj, a nagyot
Porig alázni; s egy nagy férfiút
Kell vonnom bíróséketek elé
A dísz-szekérről.

VI. Róma

LUCIFER:

Nehány örültet most feszítenek fel,
Testvériségről, jogról álmódókat.

CATULUS:

Úgy kell nekik, miért nem ültek otthon.
Élvezve és feledve a világot,
Miért vitatták mások dolgait?

VII. Konstantinápoly

PÁTRIÁRKA:

Fiam, csekély dolgokra most nem érek,
Az Isten dicse, a nép üdve hív,
Eretnekek fölött kellén itélnem,
Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek,
S tűzzel-vassal bár irtjuk, szüntelen
Újult erővel küldi a pokol ránk.

VIII. Prága I.

LUCIFER:

Ily hűvös este e tűz jólesik,
Bizon, bizon már jó régen melenget.
De félek, hogy kialszik nemsokára.
Nem férfias határozattal eloltva,
Nem új nézetnek engedvén helyet,
De e közömbös korban nem leend,
Ki új hasábot vetne a parázsra ...

IX. Párizs

ÁDÁM:

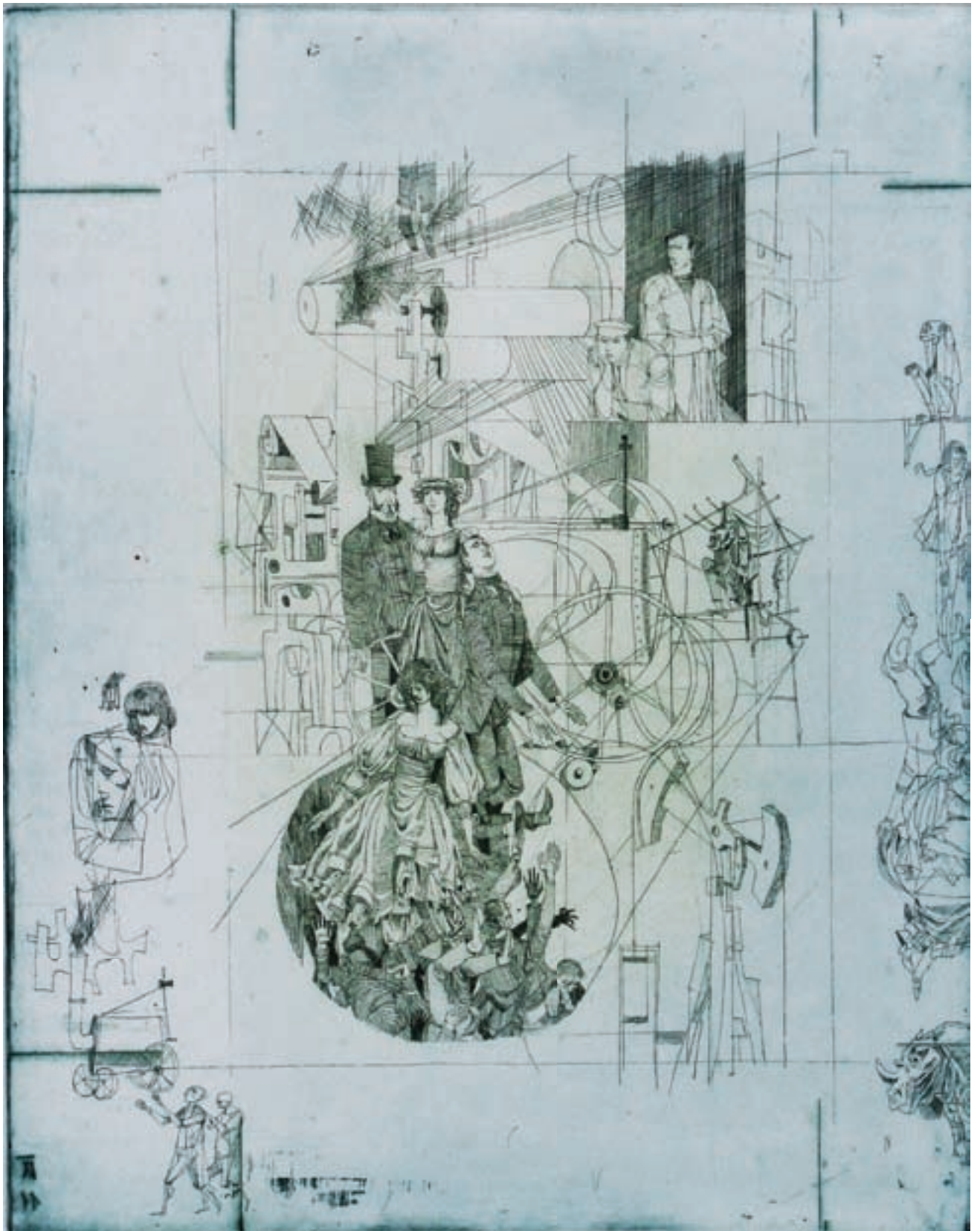
Az áldozat, hidd el, magam vagyok.
S ha irigyelve nézik is hatalmam,
Örömtelen, megvetve életet,
Meg a halált, nézem királyi székem,
Melyről mellőlem hullnak el naponkint,
S várom, mikor jő már reám sor ...

X. Prága II.

ÁDÁM:

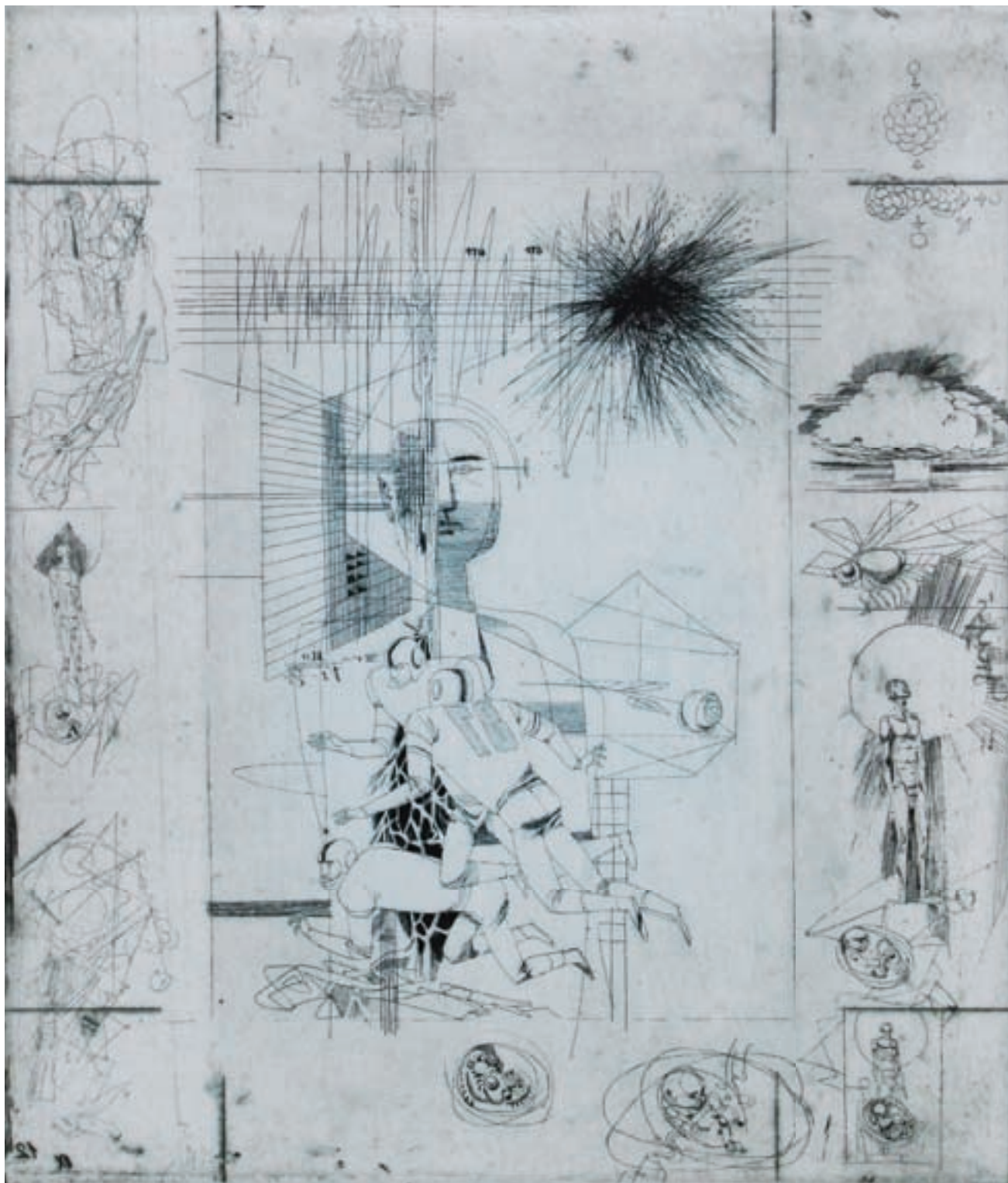
Fogd hát e sárgúlt pergamenteket,
E fóliánsokat, miken penész ül,
Dobd tűzre mind. Ezek feledtetik
Saját lábunkon a járást velünk,
És megkimélnék a gondolkodástól.
Ezek viszik múlt századok hibáit
Előítéletül az új világba.
A tűzre vélök! És ki a szabadba!

XI. London

ÁDÁM:

Mi verseny ez, hol egyik kardosan
Áll a meztelen ellenek szemében,
Mi függetlenség, száz hol éheznek,
Ha az egyes jármába nem hajol.
Kutyáknak harca ez egy konc felett.

XII. Falanszter

ÁDÁM:

Mondd, mi hát az eszme,
Mely egy ily népbe egységet lehel
Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?

XIII. Az úr

ÁDÁM:

A csillagok megettünk elmaradnak,
S nem látok célt, nem érzek akadályt.

Szerelem és küzdés nélkül mit ér
A lét? Hideg borzongat, Lucifer!

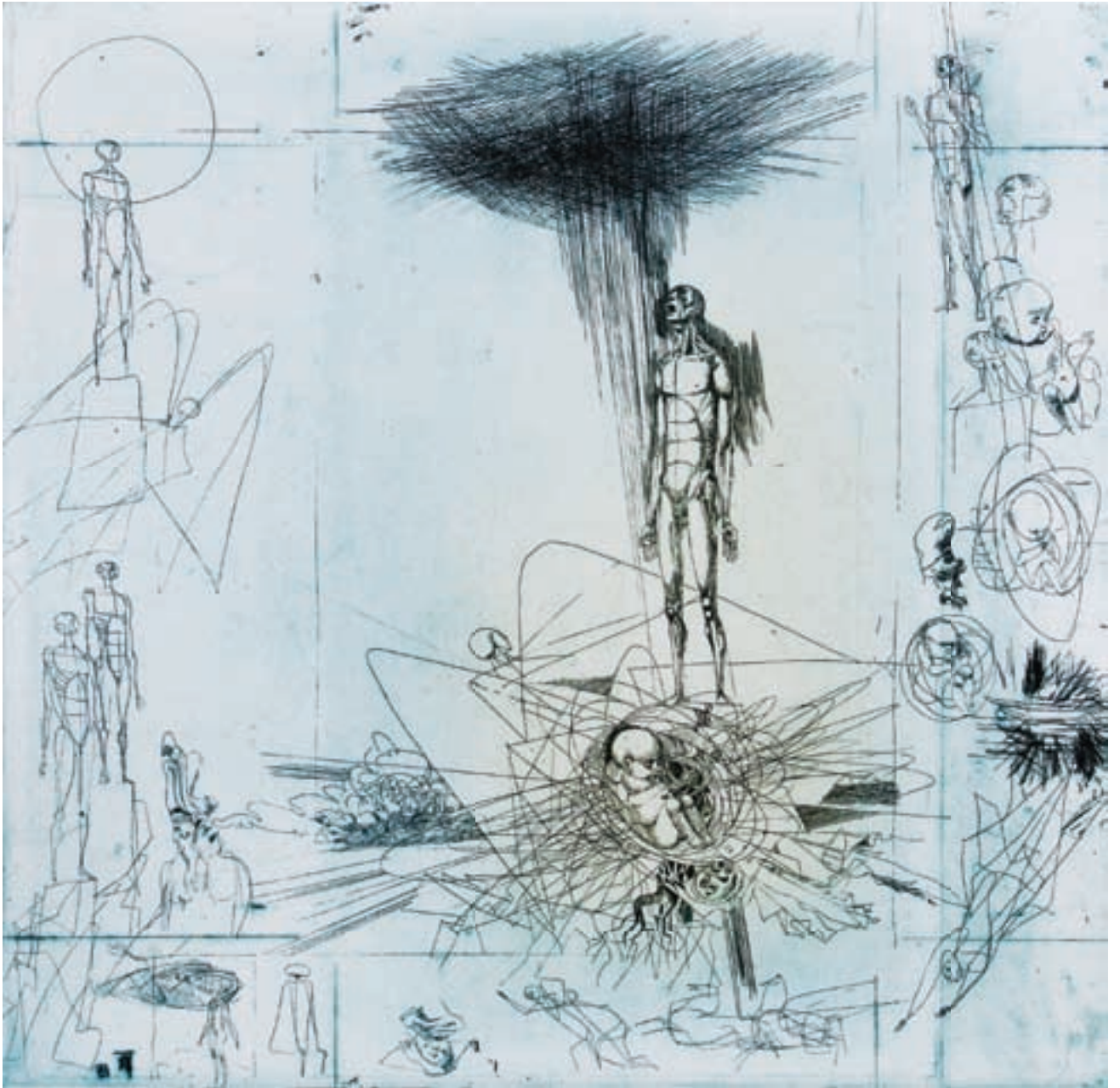
XIV. Jeges vidék

LUCIFER:

Ottan vagyunk. E vérgolyó napod.

Lábunk alatt a föld egyenlítője.

A tudomány nem győzött végzetén.

XV. Pálmafás vidék II.

AZ ÚR:
Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!

PSALMUS HUNGARICUS

KOLLER GALÉRIA

AKecskeméti Vég Mihálytól származó 55. zsoltárátköltés szövege szerint a Psalmus Hungaricus egy panaszkodás, könyörgés. Személyes hangú, monologizáló mű, melyben Dávid izgatott stílusban perlekedik saját magával és ellenségeivel. A zord hangnemben megrendült küzdelem tükröződik, egy keserű és fojtott dühű életérzés.

Kass János ábrázolásaiban kép, szöveg és zene forr egybe a XVI. századi zsoltárfordító szellemiségén, Kodály Zoltán zenei művének ihletettségen és az 1970-es évek atmoszféráján, a kor viszonylatain és életközegen keresztül. A képeket mindvégig áthatja bizonyos lírai hang, ami a kor irodalmával is rokonságot mutat.

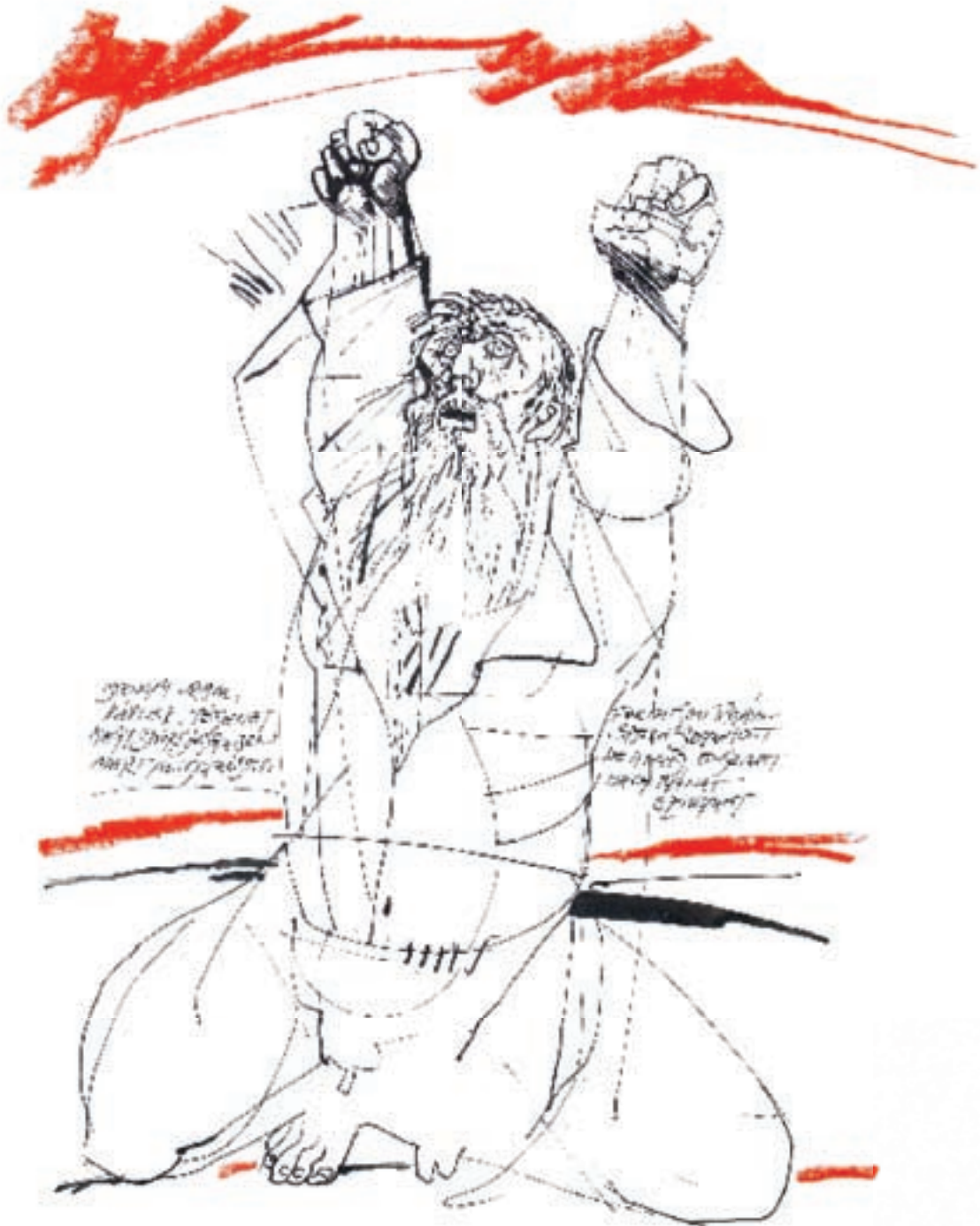
A drámai, felfokozott expresszivitással telített grafikai lapokon a mozgalmas, szinte ideges, folyamatosan futó vonalas rajzokat az erőteljes, különböző színű kréta behúzások erősítik. Az alakokat szétfeszítő erő egyúttal jellemzi is azokat. A szövegből kiolvasható aktualizált mondanivalót leginkább abban bővítik a képek, hogy az indulatos hangulatvilágot emberi karakterek jelenítik meg. A nyugtalan és zaklatott természetű Dávidban egyszerre van harag és düh, valamint melankólia, erőtlen és lemondó magány. Kétségbeesésében és könyörgésében indulat és félelem mutatkozik. A korra és a helyre vonatkozó viszonylatokon keresztül számosan ismerhettek magukra vagy másokra, azonosulhattak a zsoltárszerző személyével és gondolataival. Személyes drámák húzódnak meg az általános létélmények kifejezése mögött. Olyan alapvető jelenségekre és életviszonylatokra történnek utalások, mint a szólásszabadság (IV.), kényszerű elhallgatások és elhallgattatások, fogság és börtön (V.), a bezártság érzése, álnokság és vád (VIII.), az egymást marás, az elmenni akarás és az itt maradás kényszere (III.).

És az egyszerre látható és láthatatlan ellenfél. Összehúzott szemöldökű, öklüket rázó emberek, merev, tömörszerű figurák, akik egylényegűvé válnak a saját maguk által védett erősségekkel. Magukat fontosnak tartó „nagyemberek” tömör csoportja, harcos és kioktató, jelentőségteljesnek vélt mozdulatokkal, valamint a háttérben megbújó gesztikuláló kisemberekkel (VI). Dölyfös emberek, kik kevélységükben tanítani és magyarázni akarnak (VII.). Azonban velük megküzdeni csak egy következetes meggyőződésen alapuló morális és etikai tartással, egyfajta feltétel nélküli hittel lehet. De úgy tűnik a valóságban legyőzni nem lehet őket, a végső igazságszolgáltatásra csak egy isteni, felsőbbrendű hatalom képes (X-XII.).

I. A pusztában

Mikoron Dávid nagy búsultában,
Baráti miatt volna bánatban,
Panaszolkodván nagy haragjában,
Illyen könyörgést kezde ő magában.

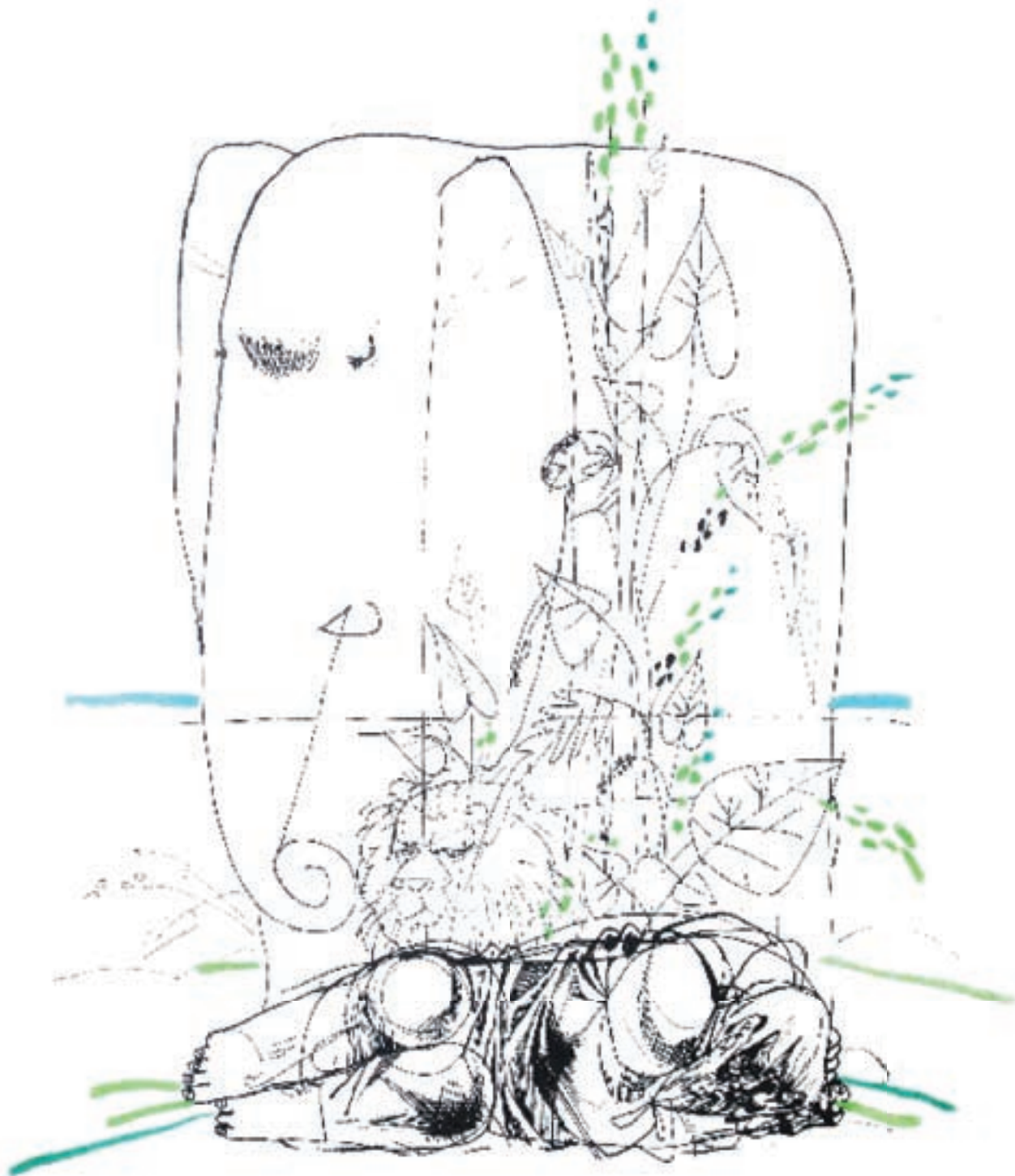
II. Megemészti nagy bánat szívemet

Istenem Uram, kérlek téged,
Fordítsad reám szent szemeidet,
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemészti nagy bánat szívemet.

III. Elröpültem volna

Hogyha énnékem szárnyam lett volna,
Mint az galamb, elröpültem volna.
Hogyha az Isten engedte volna,
Innét én régen elfutottam volna.

IV. Vadon erdőben bújosnom

Akarok inkább pusztában laknom,
Vadon erdőben széjjelbújosnom,
Hogynem mint azok között lakoznom,
Kik igazságot nem hagynak szólanom.

V. Hogy engem megfoghassanak

Éjjel és nappal azon forgódnak,
Engem mi módon megfoghassanak,
Beszédem miatt vádolhassanak,
Hogy fogságomon ők vígadhassanak.

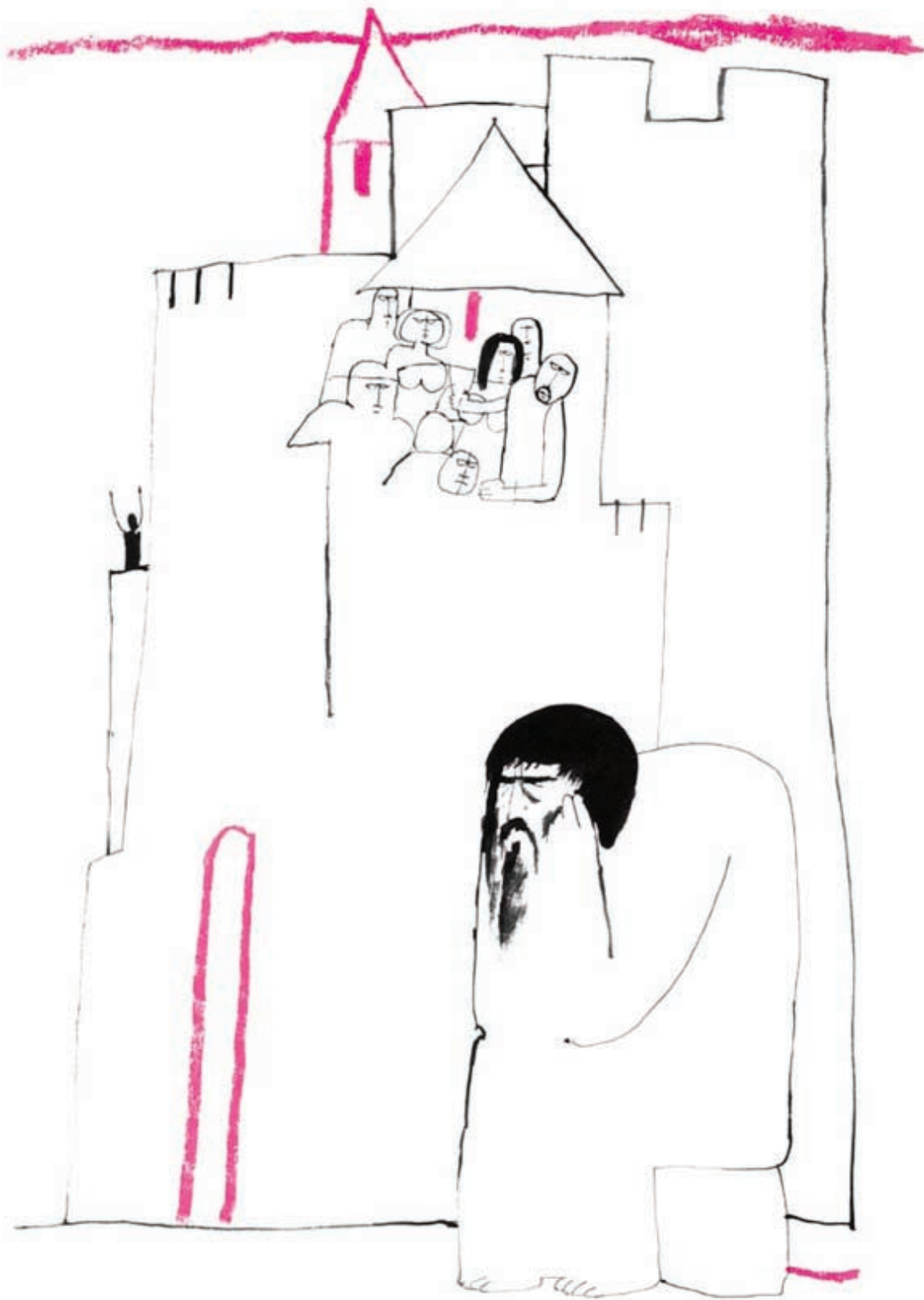
VI. Egész város

Egész ez város rakva haraggal,
Egymásra való nagy bosszúsággal,
Elhíresedett az gazdagsággal,
Hozzá fogható nincsen álnoksággal.

VII. Jóságukban felfuvalkodtanak

Gyakorta köztük gyűlések vannak,
Özvegyek, árvák nagy bosszút vallnak,
Isten szavával ők nem gondolnak,
Mert jóságukban felfuvalkodtanak.

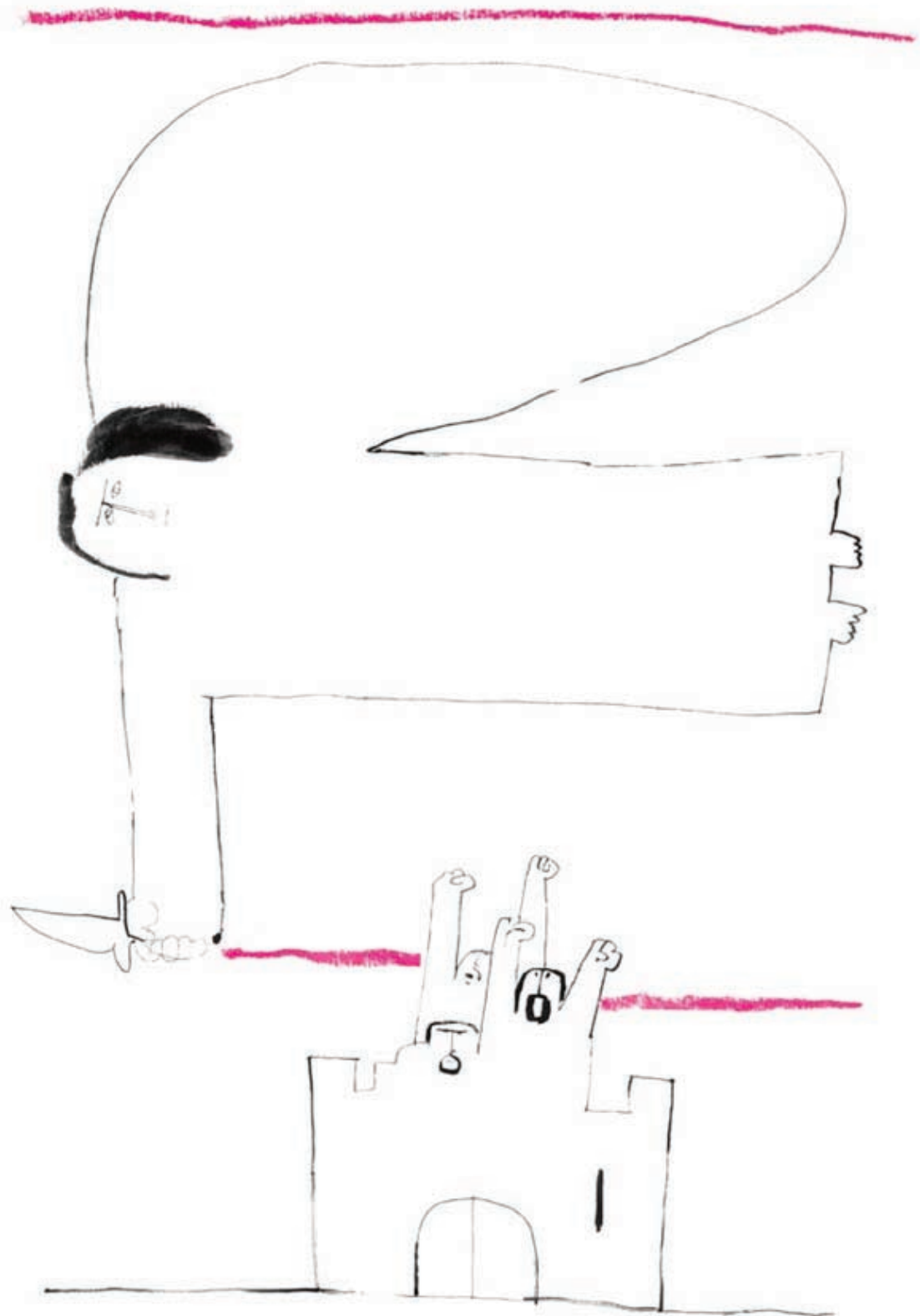
VIII. Jó hírem, nevem

De barátomnak az kit vélek volt,
Nagy nyájasságom kivel együtt volt,
Jó hírem nevem tisztességem volt,
Fő ellenségem most látom, hogy az volt.

IX. Ellenségemnek

Keserű halál szálljon fejére,
Ellenségemnek ítéletére,
Álnokságának büntetésére,
Hitetlenségnek kijelentésére.

X. Az angyal

Én pedig, Uram, hozzád kiáltok,
Reggel és délben, este könyörgök,
Meggzabadulást tetőled várok,
Az ellenségtől mert én igen tartok.

XI. Az igazakat megtartod

Az igazakat te mind megtartod,
A kegyeseket megoltalmazod,
A szegényeket felmagasztalod,
A kevélyeket aláhajigálsz.

XII. Ismét felemeled

Ha egy kevésbé megkeserítéd,
Az égő tűzben elbétaszítod,
Nagy hamarsággal onnét kivonszod,
Nagy tisztességre ismét felemeled.

XIII. Szent Dávid dicséretében

Szent Dávid írta az zsoltárkönyvben,
Ötvenötödik dicséretében,
Melyből az hívek, keserűségben,
Végasztalásért szörzék így versekben.

A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

KOLLER GALÉRIA

AKékszakállú herceg vára a férfi és nő közötti, természetükből fakadó örök ellentét megjelenítése. Alapvető jellemek vezetik a két nem képviselőit. A nőt kíváncsisága, megfejtetni a titkokat, felfedni a régi emlékeket, feltárni a múltat, megismerni a férfi korábbi életét. A férfit eltökélt titokzatossága, visszafogott magabiztossága, de egyszersmind engedni akarása is. Hasonló, mégis egymásnak feszülő akaratuk óhatatlanul egymással szembeni konfliktusukat hozza elő. Az asszony eltökélt és tántoríthatatlan, a férfi határozott és kitartó. Ahogy a történet folyamán fokozódnak az érzelmek, úgy változnak a szereplők jellemvonásai és karakterei is képről képre.

Amint egymás után feltáruznak az ajtók, úgy változnak a magukat az ajtókat szimbolizáló lapok színei is. A méltóságteljeséget sugalló kékből vészjósló vörös lesz, mígnem eljut a teljes sötétséget hozó feketéig és a kétes hatalmat és kincset jelentő aranyig. A színeknek felfokozott érzelmi jelentőségük van, a vörös és a kék egymásnak feszülnek vagy szinte egymásba hasítnak, a fehér alap és a testeket kitöltő fekete sík felületei kontrasztot képeznek egymással. A képi formában is ott az ellentét. Szimmetria és aszimmetria, figuratívitás és absztrakció, kötött képépítés és szabadon futó dekoratív vonal. A racionális rend mögött érzelmi feszültség munkál. A kevés képi elem és motívum, valamint a néhány kifejező szín is jól tudja érzékeltetni a két nem egymáshoz fűződő viszonyát.

Az eredeti Balázs Béla mű erőteljes szimbólumvilágából néhány alapvető jelkép jól felismerhető itt is. A masculin jelleggel felruházott vár az erő, az oltalom, a hatalom, a test és a lélek szimbóluma. Az ajtó két világ, két állapot közti átjárót jelöl. Egyszerre megvan benne a rejtett és a látható. A csukott ajtó az emberi lélek belső titkaira utal, a megismerést pedig az ajtók kinyitásával mint a kitárulkozásnak a folyamata jelképezi.

Az ajtók feltáruásával a lélek és a jellem különféle állapotai – félelmetes, megható vagy lenyűgöző – jelennek meg. De az örök kérdés megmarad, érdemes-e megfejtetni vagy elárulni a titkokat, vállalva azok következményeit. A megismerésnek megvannak a veszélyei. A szituáció által egymással szemben állva, kikényszerítve a nő mindent megkap, a koronát és az összes kincset, de egyúttal, az éjjel szimbólumával el is veszít valamit, és hasonlóan az előző asszonyokhoz, saját sorsába zártan távozik.

A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

I. A herceg

A KÉKSZAKÁLLÚ:
... Ez a Kékszakállú vára.
Nem tündököl, mint atyádé. –
Judit jössz-e még utánam?

II. Az első ajtó

JUDIT:

Vizes a fal! – Kékszakállú
Milyen víz hull a kezemre?
Sír a várad! – Síró a várad!

III. A második ajtó

JUDIT:
Idejöttem, mert szeretlek
Itt vagyok. A tied vagyok.
Most már vezess mindenhová
Most már nyiss ki minden ajtót.

IV. A harmadik ajtó

JUDIT:

Minden ajtót ki kell nyitni.
Szél bejárjon, nap besüssön
Minden ajtót ki kell nyitni!

A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

V. A magány

A KÉKSZAKÁLLÚ:
Minden virág neked bókol,
Minden virág neked bókol,
Te fakasztod, te hervasztod,
Szebben újra te sarjasztod.

VI. A könnyek tengere

JUDIT:

Csendes, fehér tavat látok

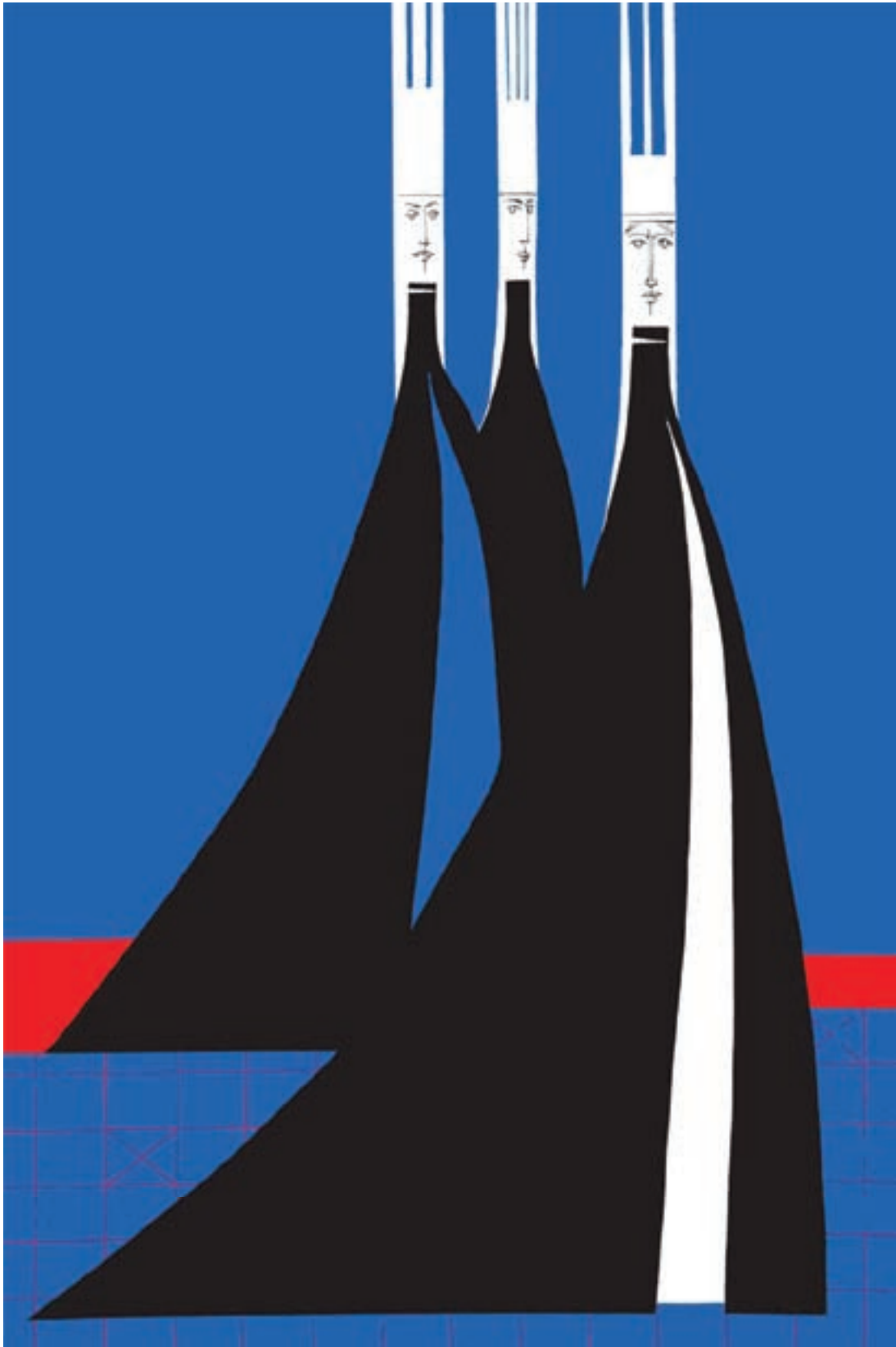
A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

VII. Add ide a kulcsot!

JUDIT:
Mondd meg nekem Kékszakállú
Kit szerettél énelőttem?

A KÉKSZAKÁLLÚ:
Te vagy váram fényessége
Csókolj, csókolj, sohse kérdezz.

VIII. A régi asszonyok

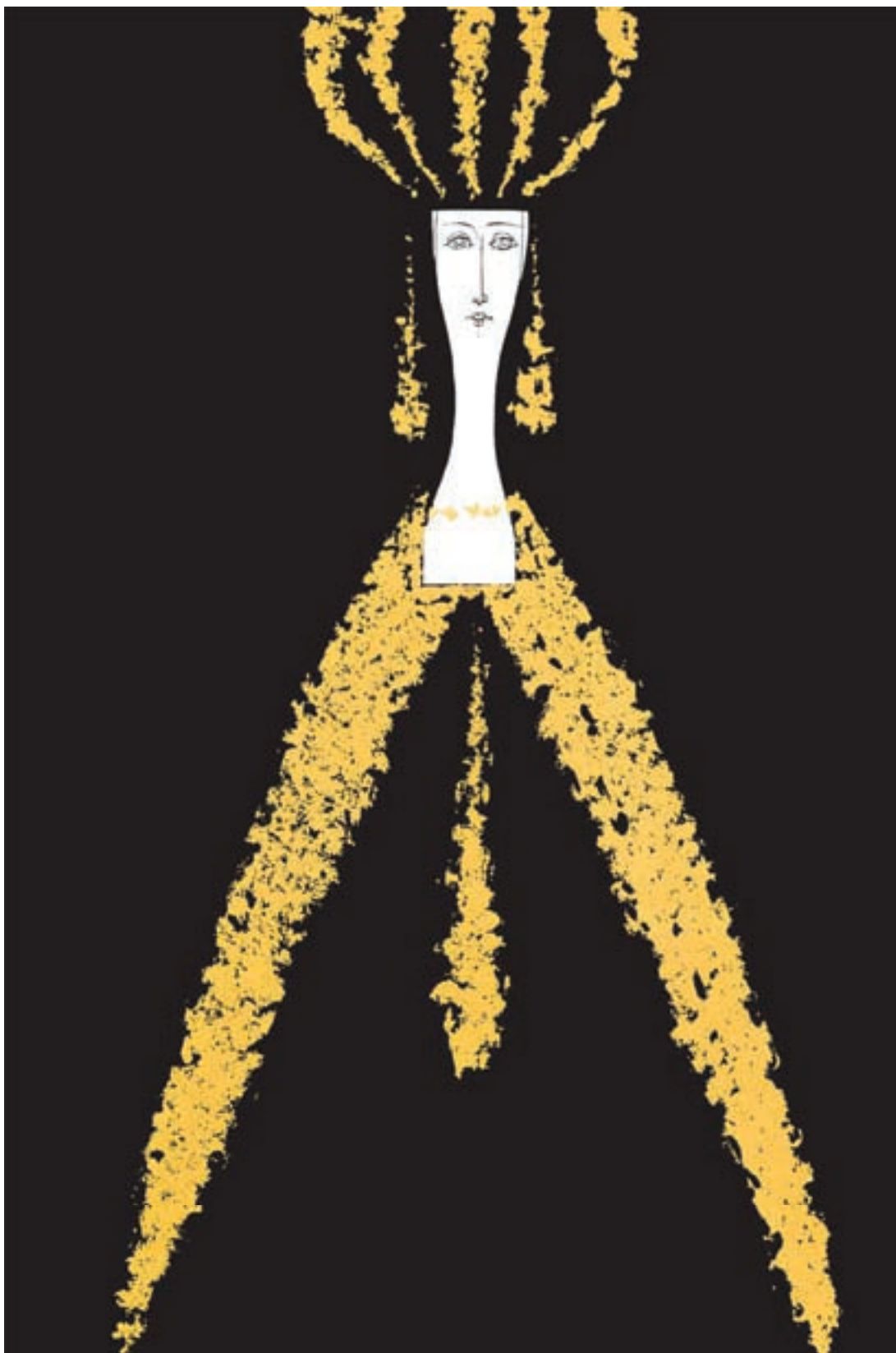
A KÉKSZAKÁLLÚ:
Lásd a régi asszonyokat
Lásd akiket én szerettem.

A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

IX. A korona

A KÉKSZAKÁLLÚ:
Tied lesz már minden éjjel.
Tied csillagos palástja
Tied gyémánt koronája.
Tied a legdrágább kincsem.

X. A megdicsőülés

A KÉKSZAKÁLLÚ:

Szép vagy, szép vagy, százszor szép vagy,
Te voltál a legszebb asszony,
A legszebb asszony!
És mindig is éjjel lesz már...
Éjjel ... éjjel ...

KÉPEK AZ ÓTESTAMENTUMBÓL

KOLLER GALÉRIA

Az önálló sorozatot alkotó grafikai lapok bár egyes szövegkiemelésekhez kötődnek, a hagyományos értelemben mégsem illusztrációk. Nem magyarázó jellegűek, a képek nem a szöveg közé vannak rejtve, hanem az írás általános jellegű mondanivalói, jobban mondva annak szellemisége van a képekbe rejtve. A szimbolikus ábrázolásmód mellett a képek mégis közérthetőek maradnak, azok „megfejtése” során magát az általános gondolatot fejtjük meg.

Kass Jánosnak a Biblia szövege elsősorban az örök emberi kérdésekhez adott válaszok tára és példái. Nemcsak a szentről, a szentségről és a hitről, hanem törvényről, bűnről, büntetésről, segítésről, önfeláldozásról, munkáról, családról, szerelemről, férfi-nő kapcsolatról, az életről. Éppen ezért ezek az ábrázolások nemcsak a vallásos, vagy a vallást ismerő ember számára mondanak valamit.

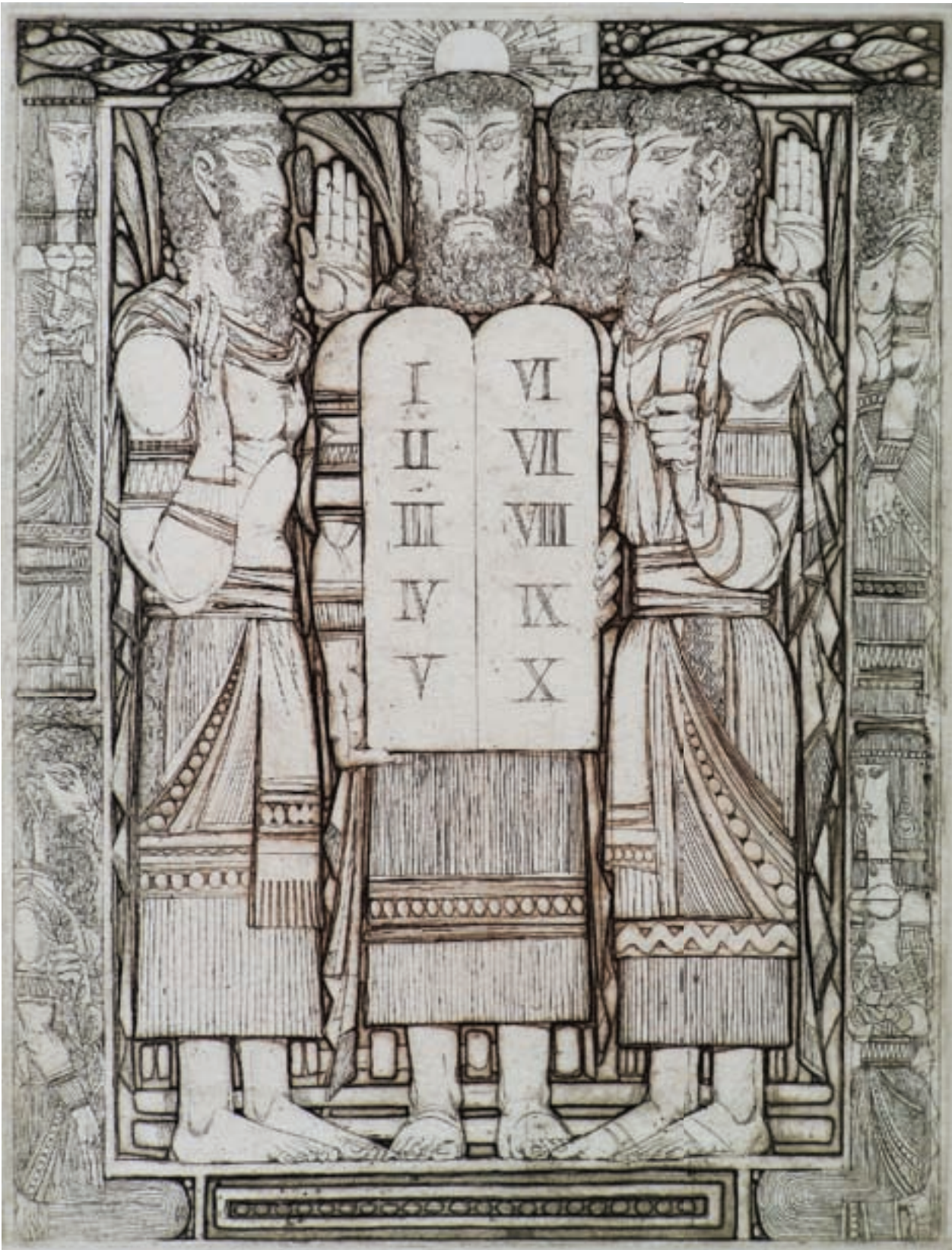
Exemplumok, mintaképek, de nem a példabeszédek ráolvasó módján, inkább szubjektív választások az Ótestamentum könyvei közül. A *Lennél nékem atyámfia* Mózes és Cippóra alakján keresztül az együvé tartozásról, a *Húgom, szerelmes jegyesem* a házastársi hűségről, a *Példázat a cédrusról* a családi kötelékekről, a *Mint a lilium a tövisek között* pedig az egyszerű és tiszta szerelemről szólnak. Bizonyosfajta finom báj itatja át a hasonló témájú, még a paradicsomi kertben lévő első emberpár – *Ádám és Éva* - képét.

Más témájúak a lapok többi része. Az *Úr kegyelme* a kőbe vésett törvények fontosságát hangsúlyozza. A képhez tartozó idézet nem Mózes könyvéhez kapcsolódik, hanem hasonlóan a többihez, a prófétákéhoz. Így az egy olyan jövendöléshez kapcsolódik, mely a példának felhozott múltbeli tettet a „jövendő boldogság” alapjának és biztosítékának látja.

A megmenekülésről és az isteni igazságszolgáltatásról szól az *Oltalmaz meg engemet*, míg a hamis bálványozásra emlékeztet az *Efraim bűnös oltárai*. Az utóbbi kép hangulatába némi fanyar irónia kerül azáltal, hogy az Aranyborjú inkább egy egyszerű fiatal bikához hasonló, mint egy bálványszoborhoz. A pusztításra és pusztulásra figyelmeztet *Az Úr haragja és az Ez egész föld elpusztíttatik*.

A munka megbecsüléséről és hasznáról szól általános értelemben, valamint jelentheti a művészeti alkotás metaforáját is a *Példázat a szőlőről*, csakúgy, mint a *Dávid Salamonnak zenél*, mely a művészet hatalmáról és gyógyító erejéről szóló hagyományos példa.

Tradíció és aktualitás jelenik meg a bibliai lapok képi formavilágában is. Az ókori keleti domborművekre emlékeztető stílus, ha stilizált formában is, de mindenfajta historizálás nél-kül, az írás keletkezésének korára utal, míg az egységesen az egész képfelületet kitöltő dekorativitás, néhol a népi művészet formakincsére emlékeztető motívumokkal ötvöződik. A múlt szellemi és vizuális formái a jelenben élnek tovább.

I. Az Úr kegyelme

Kegyelmet talált a nép a pusztában, kik a fegyvertől megmenekedtek vala, az Isten öelötte jára, hogy megnyugtassa őt, tudniillik az Izraelt. sok időtől fogva (azt mondja a nép) megjelent énnékem az Úr; sőt inkább az Úr azt mondja: örökkévaló szeretettel szerettelek tégedet, azért terjesztettem reád az én irgalmasságomat.

II. Oltalmaz meg engemet

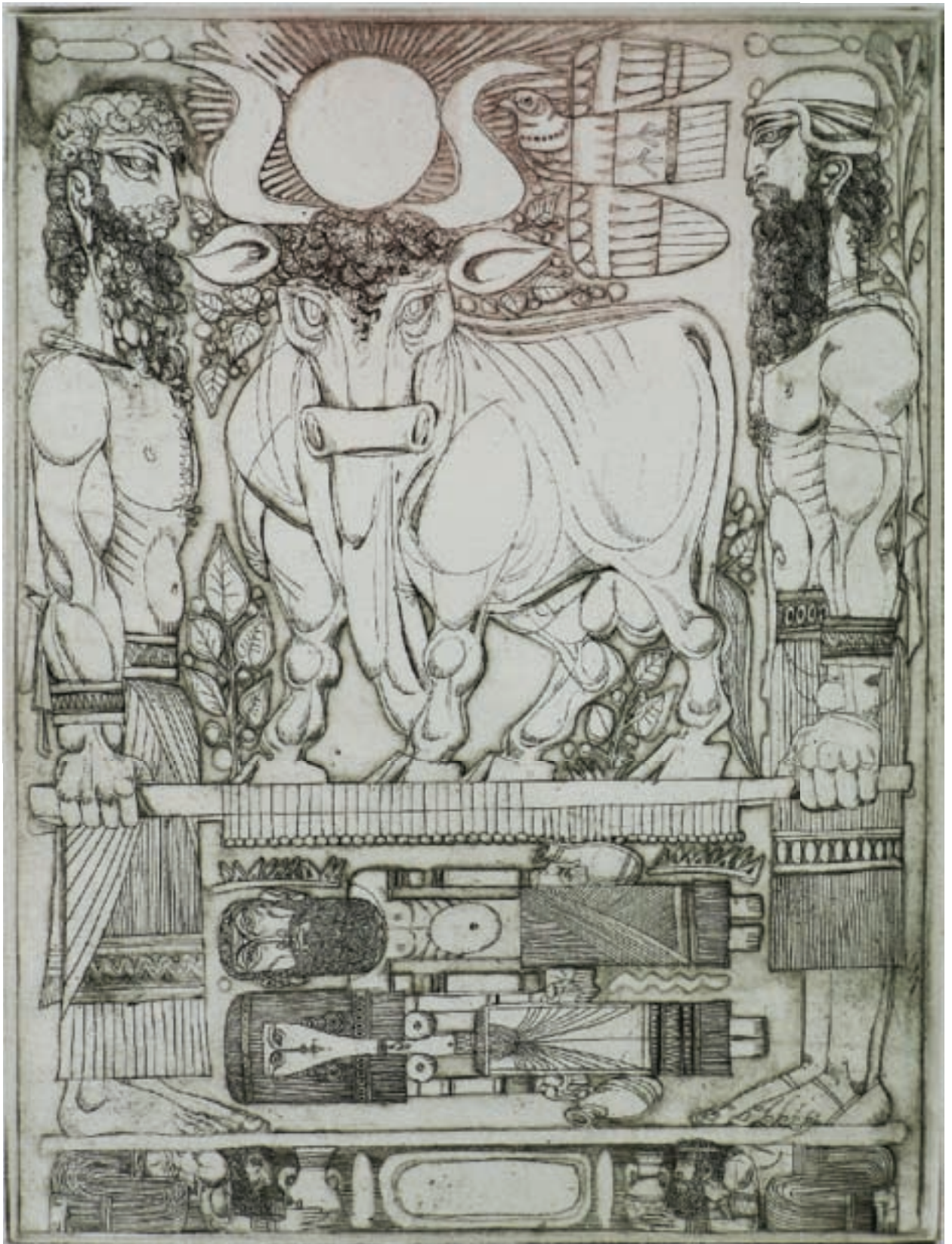
Én Uram, Istenem, tebenned vetem reménységemet,
oltalmaz meg engemet minden háborgatóm ellen, és szabadíts meg engemet,
hogy el ne ragadja mint egy oroslán az én életemet,
elszaggassa, és ne legyen, ki megszabadítson.

III. Példázat a cédrusról

És veszek én amaz magas cédrusfa tetejéből, és elteszem;
az ő felső gyenge ágai közül egyet leszegek;
és elplántálom a magas és kiemelkedő hegyen.
Izrael magas hegyén plántálom őt.

Ezékiel 17, 22-23

IV. Efraim bűnös oltárai

Mivelhogy Efraim megsokasította az oltárokat büntételre,
annakokáért veszedelmére lesznek önéki az ő oltárai.

V. Lennél nékem atyámfia

Vajha lennél nékem atyámfia,
ki szopta az én anyámnak tejét,
hogy veled kívül találkozván megcsókolnálak,
s nem utálnának meg.

Énekek éneke 8, 1

VI. Mint a liliom a tövisek között

Mint liliom a tövisek között,
olyan az én jegyesem a leányok között.
Mint almafa az erdőnek fái között,
olyan az én szerelmesem az ifjak között.

VII. Az Úr haragja

Annakokáért gerjedett fel az Úrnak haragja az ő népe ellen,
és felhúzván az ő kezét megverte azt annyira, hogy a hegyek megrendülnek,
és az ő holttesteik elvettetvén az utcákon hevernek.
Mindezekkel pedig az ő haragja el nem múlt,
még felhúzván vagyon az ő keze.

VIII. Húgom, szerelmes jegyesem

Olyan vagy mint a berekesztett kert, én húgom, szerelmes jegyesem,
mint a befoglaltatott forrás és bepecsételtetett kútfej.

IX. Ez egész föld elpusztítatik

Az trombitaszót hallottad ó, én lelkem, és a hadnak kiáltását;
és hogy egyik veszedelem a másikat követi,
mert ez egész föld elpusztítatik.

Jeremiás 4, 19-20

X. Példázat a szőlőről

Az én szerelmesemnek szőleje nagyon
föltrebb kövér helyen,
melyet gyöpűvel körülvelt,
beültetett drága szőlőkkel,
és épített abban tornyot,
és készített abban sajtót;
de mikor várta, hogy néki édes szőlőt teremjen,
vadszőlőt termett.

ZSIDÓ ÜNNEPEK

KOLLER GALÉRIA

Az ünnepek kötelességgé szolgálnak Isten és az ember, ember és ember között. Az Istenhez való hűség és a közösségi összetartás zálogai. Az év kitüntetett pontjai, az emlékezés napjai. Mintegy meghatározott rend alapján keretet adnak az ember életének. Megszabják az év tagolását, az évek körforgása ezekhez az eseményekhez kötődnek. Megtisztelik a munkát, emléket állítanak a nép és a közösség sorsdöntő és sorsfordító történelmi eseményeinek. Emlékezés törvényről, a szabadságban és a megváltásban való hitről, termékenységéről és pusztulásról, örömről és gyászról. Az együttünneplés a hasonlóan gondolkodókkal folyamatosságot jelent a történelmi múlt és a mindenkori jelen között. Különleges voltuk abból adódik, hogy ilyenkor az ember máshogy néz a saját és a családtagjai, a közösség életére, mint a hét vagy az év többi napján.

A sorozat lapjai magukat a rítusokat és a jelképeket jelenítik meg. Az ünnepek megszabott rituálék szerint zajlanak le, amelyek az idők folyamán nem, vagy csak alig változtak. Ezek az ünnepnapok más vallásos eredetűekkel ellentétben nem világiasodtak el, mindig szorosan kötődnek az eredeti szellemhez és szertartásrendhez. Mégis mindegyikben van valami közvetlen emberi. Az ünnepek egyik legfontosabb értelme a közös szertartás. A hagyomány megtartása és átadása, egyfajta beavatás, a rítusok együttes átélése. Lehet ez otthon, családi körben, az ünnepi asztal körül vagy a közösségi élet színhelyét jelentő zsinagógában. A családon belül, a különböző generációk között, „nemzedékről nemzedékre,” segítséget nyújtanak egymás jobb megértésében.

Bensőségesség érzése, nyugodt, áhítatos légkör lengi körül a szertartások egy részét. Ilyen a *Sabbatis*, amely igazából nem ünnepnap, de az egyik legfontosabb, rendszeresen ismétlődő, a közönséges hétköznapiaktól elkülönülő, kiemelt esemény. Máskor inkább a mozgalmasság a jellemzőbb. Ilyen a *Purim*, amely zajos és vidám jókedvével tűnik ki leginkább. De leginkább mégis az jellemző, hogy az ember a szertartás aktusával büszkén, de alázatosan, egyfajta egyszerű emelkedett méltóságteljességgel adja meg az ünnepek rangját, hiszen mindegyik az Istennel kötött szövetségre emlékeztet. Ezt jelképezi a *Tfillin*, az imaszíj is, amely bár egyáltalán nem ünnephez kapcsolódik, inkább a hétköznapi reggeli imájának jelképe. Azonban a tárgyaknak kiemelt szerepük van a szertartások során. Nem csupán kellékek, hanem mind jelentést hordozó szimbólumok, mindegyiknek jól meghatározott szerepe van az egyes szertartások során. Ilyen jelkép a bor és a borospohár, a kalács vagy a pászka (*Peszach*), a gyertyák különböző formái – magában vagy párban, menóra és chanukka – a sófár (*Ros Hasana*), a különböző ágakból álló csokor (*Szukkot*), vagy az egyik legnagyobb tiszteletben tartott dolog, a tóratekerecs. Legtöbbször egy bizonyos eseményhez tartoznak, sőt valamikor, mint az utóbbinál, magát az ünnep tárgyát jelentik – *Savuot*. A nagyünnepek, az ünnepek és az ünnep jellegű emléknapiak azonban nemcsak egyszeri rítust jelentenek, hanem a mindennapokból kiemelt eseményeket. Céljuk a mindig és újra szükséges erkölcsi és vallásos megújulás előidézése. Bizonyos lelkiállapotot kívánnak, amelybe az ember csak meghatározott feltételek esetén kerülhet. Bár jellemzőjük a közösségi légkör, az ember igazából saját magában lel rá az ünnepek szellemére.

Sabbat

Mint a gyönyörűséges várva várt menyasszonyt fogadja a zsidó a szombatot, Isten drága ajándékát, amely nyugovást, lelkének megújodást, szellemének felfrissülést hoz és, Istenhez hasonlóvá teszi. Új lelket lehel Isten belé a szombat előestéjén, amely távol tart tőle minden gondot és bajt, és szellemét az örök szeretetbe és a szabadságba vetett hittel tölti el. Már égnek a szombati világok, ott van a terítő alatt a kettős szombati kalács, és felemeli borral telt serlegét minden hívő zsidó, hogy megszentelje a szombatot, hálát adva az Úrnak.

Havdala

A gyönyörűséges hercegnő, a testi pihenőt és leki üdülést adó szombat, távozik a zsidó otthonából. A családfő áldást mond a fonott gyertya fényére, amelyet a gyermek nagy buzgalommal tart fel, hogy nagyra nőjön, aztán még egy áldást a csordultig borral megtöltött pohárral és megkezdődik a hétköznapi gondja, küzdelme.

Tfillin

Minden nap felteszi a zsidó imaszíjját, amely emlékezteti, hogy szíve indulatát és hajlamát, értelme minden tehetségét Isten szolgálatába állítsa. Jelképe Istennel kötött frigyének.

Ros Hodes

A hónap első napjai egyikén a szabad ég alatt köszönti a jámbor zsidó az újra megjelenő holdat és dicsőíti Azt, aki az ég minden seregeit teremtette és megparancsolta nekik, hogy törvény szent teljesítsék kötelességüket annak idején. Megparancsolja a Holdnak, hogy újuljon meg, minthogy megújul az egész emberiség, hogy Alkotóját, királyságának dicsőségére felmagasztalja.

Peszach

A szabadságnak és a megváltásban való hitnek az ünnepe. Az ünnep előestéjén ünnepi asztal köré gyűl a család a széder szertartásra, a kisiú felteszi a négy hagyományos kérdést.

Savuot

A Törvény adásának napja. A tíz parancsolat a legnagyobb kincs, amit a zsidóság az emberiségnek adott. Büszkén, alázatosan feltekintve mutatja zsidó ember a világnak a TAN tekercsét

Tis' A B'av

A két templom pusztulásának ÉVFORDULÓJA Izrael legnagyobb gyásznapja. A földön ülő gyászéneket mond, megemlékeznek a Templom pusztulásáról, a zsidó állam megszűntéről, és a számkivetett nép tengernyi szenvedéséről. Lelki szemei előtt látja a templom oszlopainak rombadóltét.

Ros Hasana

A hetedik hónapban a hónap elsején legyen nektek szombati nyugalom, emlékeztető harsonariadás, szent gyülekezés.

Taslich - Ros Hasana

Ros Hasana délutánján a zsidók kimennek valamelyik folyó, patak, vagy halastó partjára, kifordítják zsebükből a morzsákat, jelképezve, hogy lerázták magukról a bűnöket, és a folyó elviszi a morzsákat, úgy vigye el a Mindenható a bűnöket az emberekről.

Kapporo - Jom Kuppurium

Babonás hitben gyökerező szokás szerint némelyek az engesztelő nap előtt kakast forgatnak a fejük fölött, majd levágatják és a szegényeknek ajándékozzák.

Jom Hakippurim

Ez a zsidó ember legnagyobb ünnepe, estétől – estéig tart és szigorúan böjtölnek. Ez idő alatt a templomban imádkoznak. Az imádkozó ember az égő gyertyatartó előtt bűnei bevallásával az Isteni könyörületért fohászkodik. Az ítélet eredményét a mérleg serpenyőjében a jótétemények és az emberi gyarlóság bűneinek súlya mutatja meg. A templomba mécses szokás vinni és ott hagyni a halottakért.

Szukkot

A sátorban, amelyben az aratóünnep emlékeztetőjéül egyes helyeken, más díszek közt, bort és olajat is elhelyeznek, veszi kézbe az imádkozó az ünnepi csokor alkotórészét, az etrogot, pálmaágot és sűrűlombú fának és fűzfának a gallyát egyesítí csokorrá.

Chanukka

A templomszentelés ünnepén az olajcsoda emlékére, a hős Makkabeusok önfeláldozó küzdelmére gondolva gyújt a zsidó ember chanukka-gyertyát. A Chanukka, a lelkiismereti szabadság ünnepe.

Purim

A purim a zsidóságnak vidám, mulatós, zajos ünnepe. Siet a fiatal küldönc, egyik kezében Hámán - kereplővel, másik kezében kétféle ajándékkal - bor és kindli - egyik szomszédtól a másikhoz mókázva.

ARS POETICA

KOLLER GALÉRIA

„**C**send. Zavaros, lepedékes vízben apró szálak, moszatok. Szürke, ködös minden, homály. Besötétedik.” Kass János így látta, így érzékelte a hatvanas-hetvenes években az ember környezetét, amely mint befőttesüvegben vegetáló apró halakhoz hasonlatos. Mindenhol az 1956 utáni milió hangulata érzékelhető. A tragédia, a dráma, a trauma nyomai mindenütt, a fojtogató füst érzése, a mindent elhomályosító köd. Amikor mindent a félelmek, fájdalmak, csalódások, a kétségek és a kilátástalanság érzése hatott át. A hétköznapi rutintevékenységek mögött is ott húzódik az állandó feszültség. Számos képen visszatérő motívum a börtön, a kihallgatások és kínzások ábrázolása. Érzékletes és egyúttal bátor tett volt a hatvanas években akár burkolt vagy olykor szinte közvetlen módon bemutatni ezeket.

A képek azonban nem szociológiai tényeket ábrázolnak, nem konkrét történelmi helyzetre utalnak. Az ábrázolásokon a korra jellemző általános hangulat és életérzés szűrődik át, ahogy a Babits Mihály versillusztrációkon keresztül is (*A lírikus epilógja; Dániel éneke; Laodameia*). A fizikai és szellemi fogság, a világ általi fenyegetettség, a szorongás és a félelem egyre jobban nemcsak érzetként, hanem megjelenő tényként, folyamatos létérzéként ismerhető fel. Mint egy az emberre ránehezedő lidércnyomás, amikor úgy érzi a szorongató érzésétől nem tud szabadulni, mozdulni sem bír, földre kerül, leláncolják és megnyomorítják.

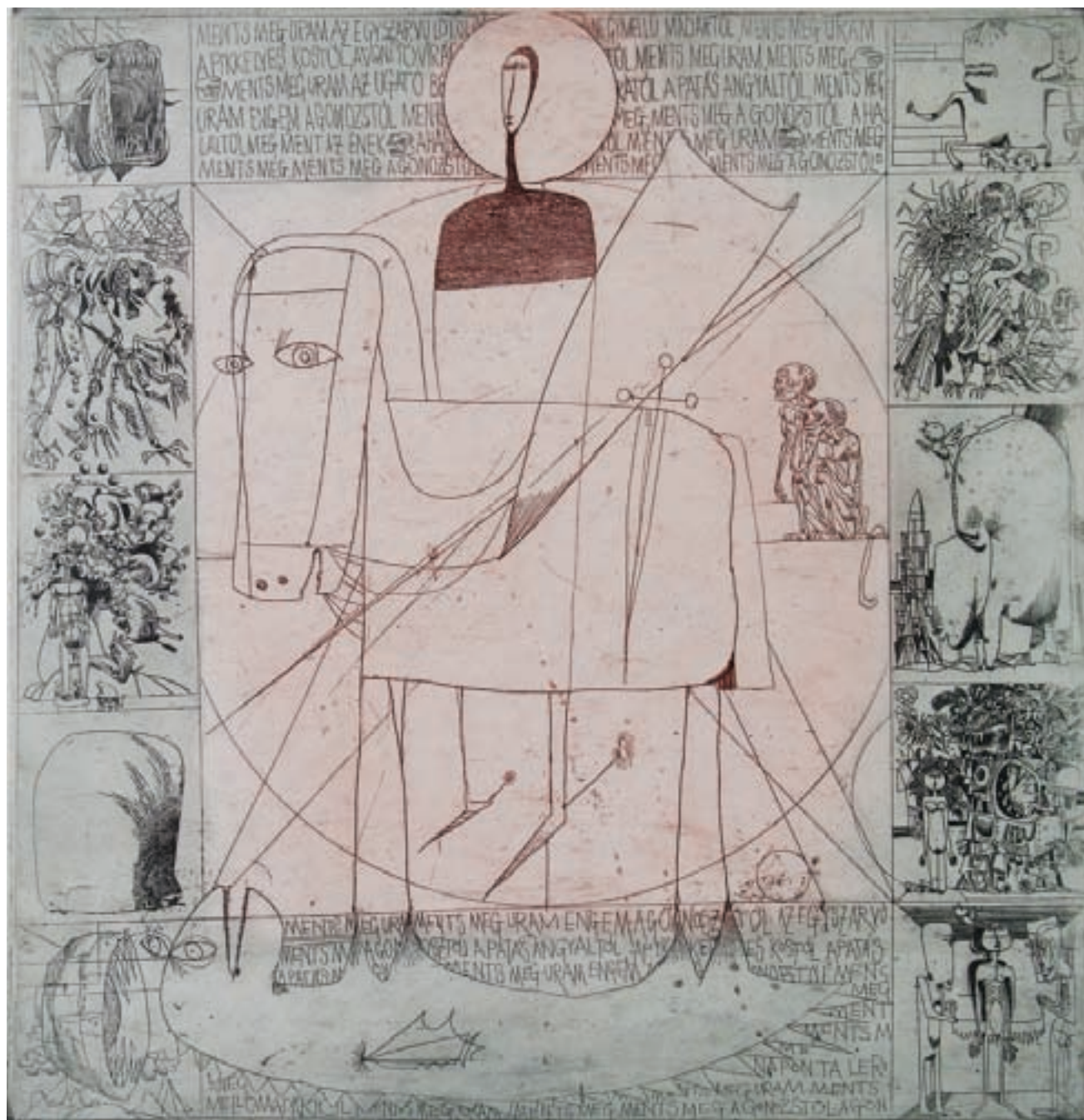
Egy olyan korban, mikor az ember nem lehet önmaga, akkor mások bőrébe bújik. A valós vagy kitalált régműltből ismert alakokkal azonosulva próbálja egyszerre elrejtve megmutatni önmagát, véleményét elmondani a világról, vagy egyszerűen csak létezni. Ők általános értelemben véve egyfajta morális és etikai tartás hordozói, egyúttal a művészi magatartás megszemélyesítői is.

Így állt ki az emberek elé tanítani mindenfajta emberi lemondásra kész békéjével *Assisi Szent Ferenc*, szentként harcolt elveiért *Szent György*, vagy állt ellen a kísértéseknek *Szent Antal*. Egy felsőbbrendű hang ösztönzésére *Noé* feladata a megsemmisülés előtt még éppen fellelhető értékek megmentése, azoknak egy helyre való összegyűjtése és megőrzése. És *Mózes*, a vándor, aki útját mégis úgy teszi, hogy célját ugyan ismeri, de tudja azt is, hogy oda soha nem fog eljutni.

Mind emberi példaképei egy olyan kornak, mikor az ember csak nehezen vállalhatta saját arcát és identitását. Az embernek a saját magáról alkotott képét iszonyatosan nehéz megformálni egy olyan helyen és időben, mikor minden eszközzel uniformizálni igyekeznek őt. Ha nem vigyázott, ha kikelt a „tett halálát jelentő okoskodó, demagóg duma ellen,” akkor könnyen a nem létező személyiségek listájára kerülhetett. Így az önmagát kereső, szabadon gondolkodó ember szimbolikus jellegű önarcképekben fogalmazza meg saját alteregóit, amelyekben egyfajta feltétel nélküli hiten alapuló küldetéstudattal tudja megalkotni saját szerepét. Olyan személyekben, akik alapvető emberi tulajdonságok megszemélyesítői, a múltban és a jelenben egyaránt. Kitüntetett figurákkal, akikkel azonosulni, együtt gondolkodni és érezni lehetett, és lehet talán ma is.

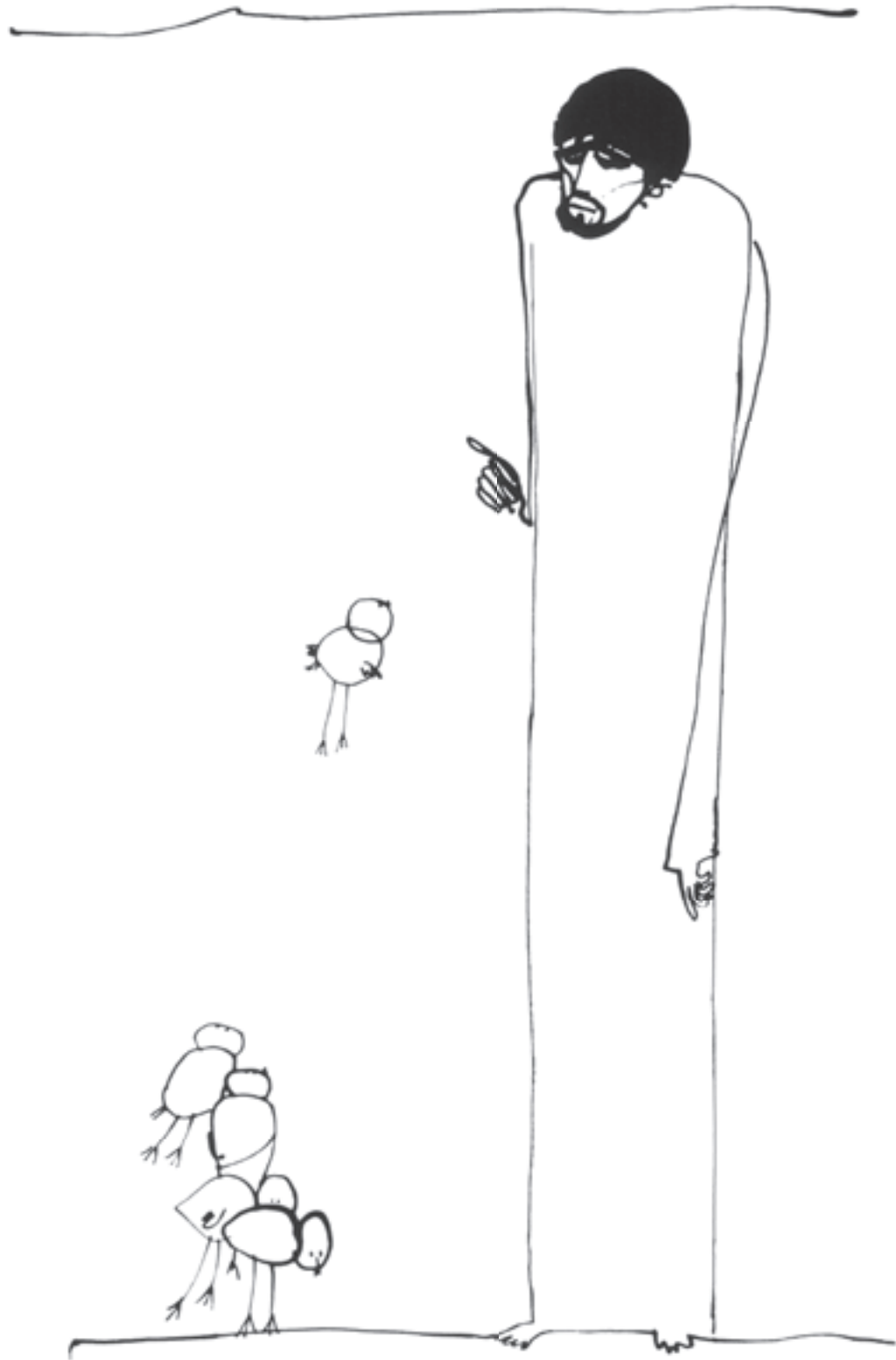
Cantana Profana

Szent György

Mózes

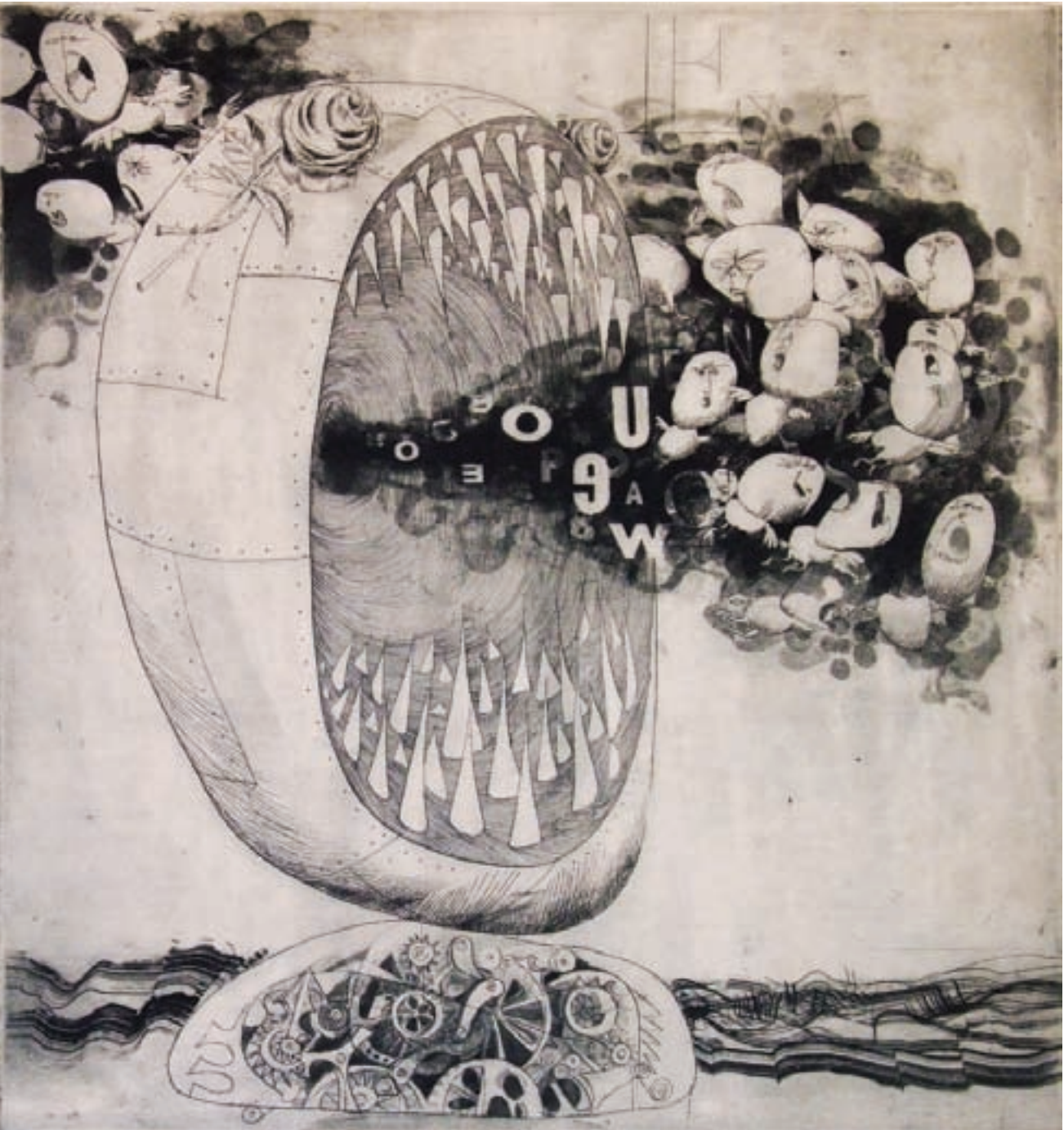
Assisi Szent Ferenc

Noé

A katona és a lány

Szent Antal megkísértése

A nagy hal

A jó és a gonosz (legenda)

Festő galambal

Babits Mihály: A lírikus epilógja

Babits Mihály: Dániel éneke

Babits Mihály: Laodameia

F EJEK

KOLLER GALÉRIA

Az egyen-formájú fej az uniformizált gondolatnélküliség szimbóluma. Mondhatni az „üres fej” szinonimája. Semleges fehér szín, csupán csak jelzésszerű vonások, hogy felismerjük, ez mégiscsak egy emberi arc. Sematikus ábrázat, semmi egyénítés, egyediség, szubjektivitás. Pedig tudjuk, az arc az egész személyiséget tükrözheti, jelenítheti meg. És a külső mindig szorosán összetartozik a belsővel, jelen esetben, mindenfajta közhely nélkül, az emberi gondolkozással. Ezek a szobrok egy-egy gondolat vizuális megjelenítései, szavak, szimbólumok, képi jelek segítségével. Az absztrakt fogalmak az „arc-képek” révén válnak láthatóvá.

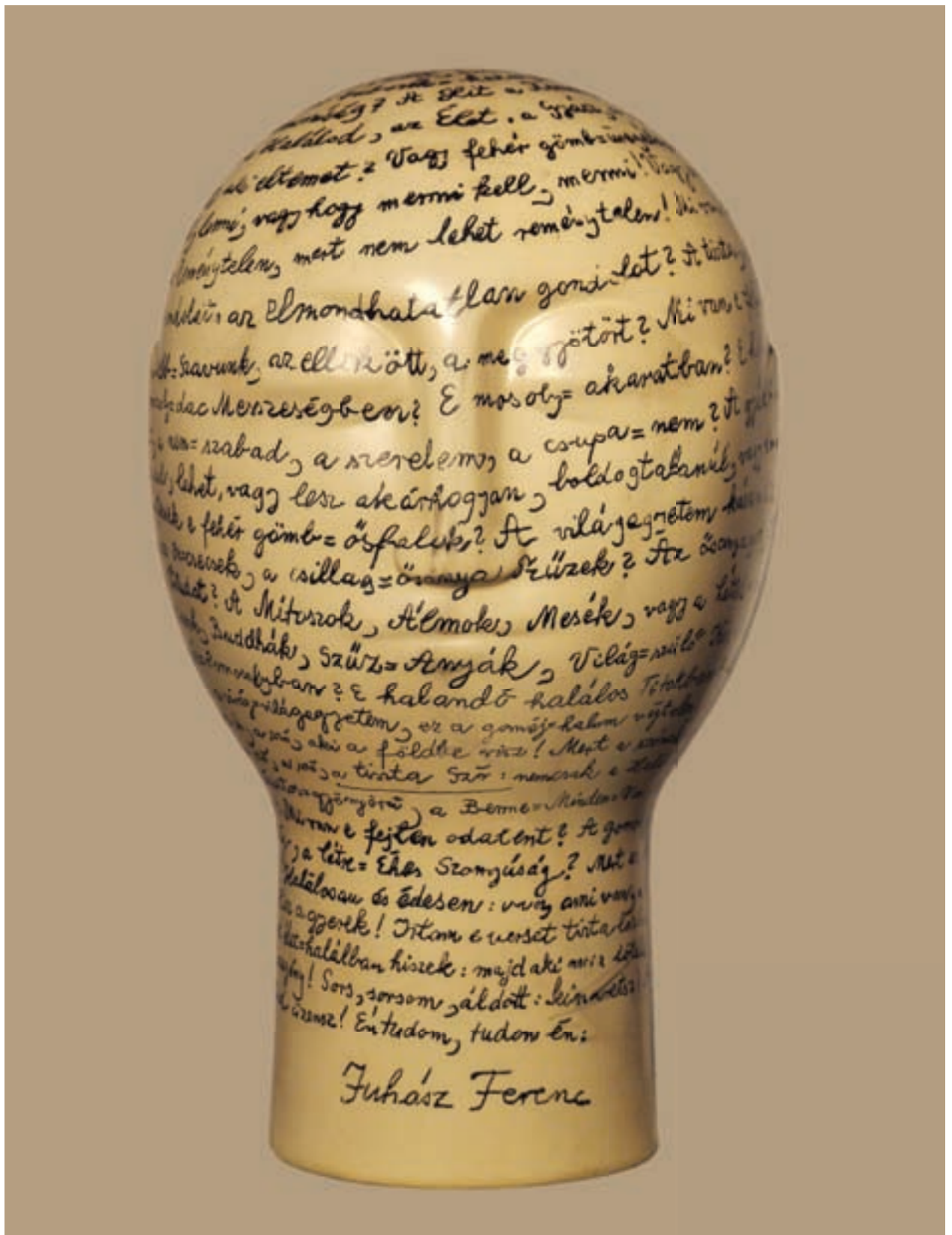
Az egyes alkotások a grafikáknál talán még egyszerűbben, mindenfajta narráció nélkül, de ugyanolyan kifejező erővel adnak lenyomatot egy létérzésről és korhangulatról. A *Vérző fej*, egy mindenki által ismert, egyszerű vörös jellel mutatja a belső fizikai szenvedést. Felesleges brutalitás nélkül is átérezhető a mű komolysága. Erős társadalmi kritikával beszél az *Új generáció*. A kicsit gunyoros pop-artos geg, a külvilág felé mutatott kinyújtott nyelv és a betört homlokon keresztül láthatóvá vált üres fej párhuzama árulkodik a valóságról.

A szobrok változatos képét az segíti, hogy a sorozat folyamatosan, több évtizeden keresztül bővült az egyes darabokkal. Vannak egyéni invenciók alapulóak és a barátok, szellemi társak, írók és művészek által továbbgondolt és elkészített változatok. Az alapot, szinte felhívásként a művész küldte el a társaknak, majd azok – volt, hogy csak sokkal később – visszaküldték neki a kész változatot, a saját egyéni ötletük alapján. Ilyenformán az egyes objektumok a gondolat- és eszmecsere eszközeivé váltak. Páros munkák, két egyén párbeszédén alapulva.

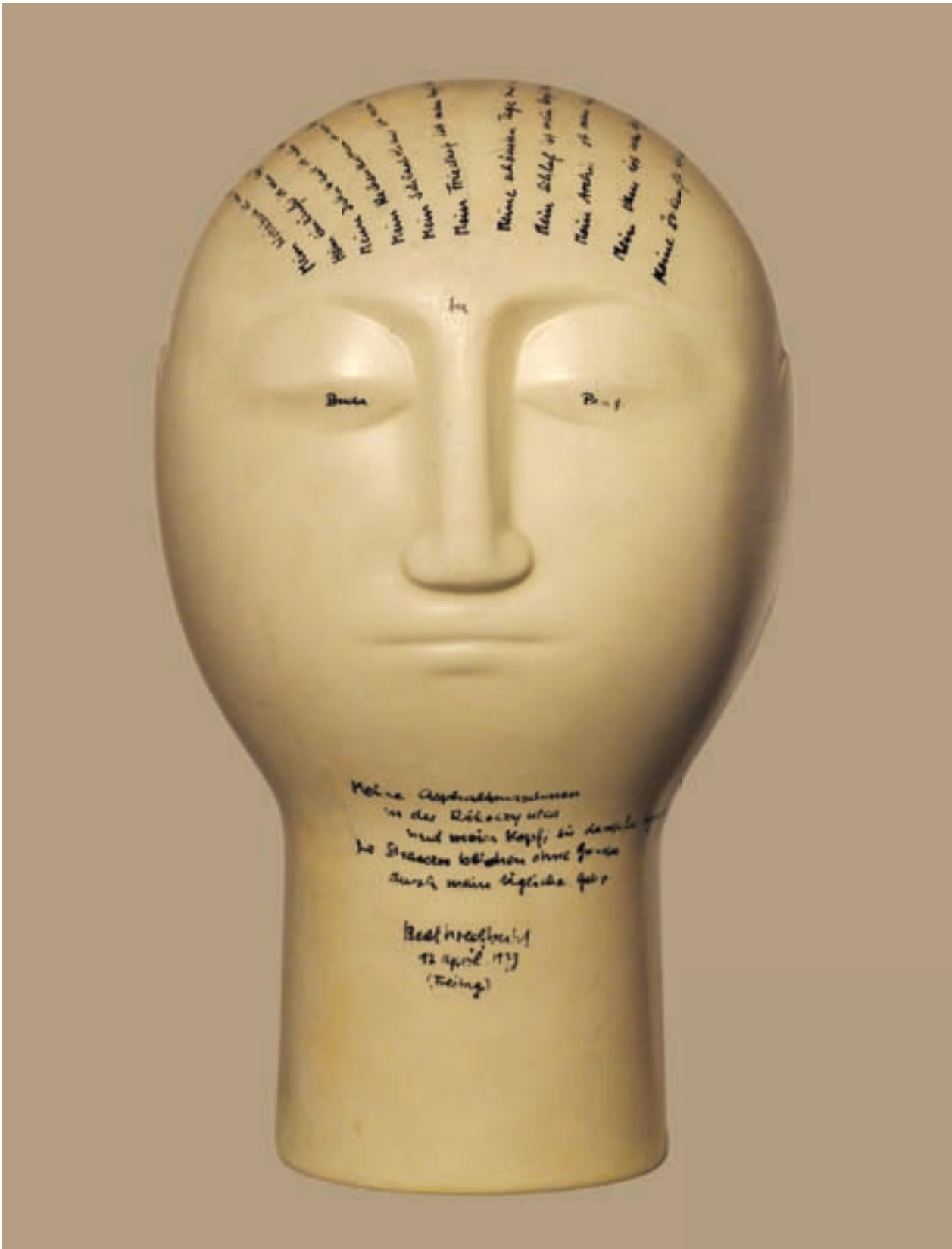
Az egyik ismerős noteszszerűen használta fel a szobrot. Levélként küldte vissza feljegyzéseit 1973 egy bizonyos napján (*Notesz*). Kurtág György zenei üzenetként küldött egy kotarészletet, így jelenítve meg a láthatatlan zenét a képzőművészet vizuális nyelvén (*Kurtág György: Virág az ember*). A képvers párhuzamaként, mint „szoborvers” jelenik meg Juhász Ferenc költeménye (*Juhász Ferenc: Mi van a fejben?*). A szöveg mintegy szalagként körbefonva az egész fejet mondja el a gondolatokat életről és halálról, gyönyörűről és rettenetről. Kiss Ilona Merengése, a maga drótgallérjával és expresszív színeivel, az elmélyült gondolkozás alaphangulatát adja vissza. *Darvas Árpád grafikusművész* a sablonszerű fejet egy mondhatni realista portréval identifikálta. A sematikus tucatemberből az egyéni vonások és tulajdonságok alapján egy szubjektív egyén vált.

Véres fej

Juhász Ferenc: Mi van a fejben?

Notesz

Kurtág György: Virág az ember

Darvas Árpád, grafikusművész

Új generáció

Kiss Ilona: Merengés

Műtárgyjegyzék

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

1. Az ember tragédiája, I., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
2. Az ember tragédiája, II., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
3. Az ember tragédiája, III., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
4. Az ember tragédiája, IV., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
5. Az ember tragédiája, V., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
6. Az ember tragédiája, VI., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
7. Az ember tragédiája, VII., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
8. Az ember tragédiája, VIII., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
9. Az ember tragédiája, IX., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
10. Az ember tragédiája, X., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
11. Az ember tragédiája, XI., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
12. Az ember tragédiája, XII., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
13. Az ember tragédiája, XIII., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
14. Az ember tragédiája, XIV., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass
15. Az ember tragédiája, XV., 1966, rézkarc, papír, 380 x 340 mm, j.j.l. Kass

HAMLET

16. Hamlet, Hamlet, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
17. Hamlet, A koponya, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
18. Hamlet, Polonius, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
19. Hamlet, Horatio, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
20. Hamlet, A királyné, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
21. Hamlet, Az őrség, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
22. Hamlet, Hamlet, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
23. Hamlet, Ophélie, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
24. Hamlet, Claudius a király, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass
25. Hamlet, A színészek, 1980, rézkarc, aquatinta, papír, 420 x 320 mm, j.j.l. Kass

KÉPEK AZ ÓTESTAMENTUMBÓL

26. Az Úr kegyelme, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
27. Oltalmaz meg engemet, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
28. Példázat a cédrusról, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
29. Efraim bűnös oltárai, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
30. Lennél nékem atyámfia, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
31. Mint a liliom a tövisek között, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass

32. Az Úr haragja, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
33. Húgom, szerelmes jegyesem, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
34. Ez egész föld elpusztítatik, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass
35. Példázat a szőlőről, 1985, rézkarc, aquatinta, papír, 390 x 300 mm, j.j.l. Kass

PSALMUS HUNGARICUS

36. A pusztában (I), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
37. Megemészti nagy bánat szívemet (II), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
38. Elröpültem volna (III), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
39. Vadon erdőben bújdosom (IV), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
40. Hogy engem megfoghassanak (V), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
41. Egész város (VI), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
42. Jóságukban felfuvalkodtanak (VII), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
43. Jó hírem, nevem (VIII), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
44. Ellenségemnek (IX), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
45. Az angyal (X), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
46. Az igazakat megtartod (XI), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
47. Ismét felemeled (XII), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass
48. Szent Dávid dicséretében (XIII), 1976, tus, kréta, papír, 690 x 495 mm, j.j.l. Kass

A KÉKSZAKÁLLU HERCEG VÁRA

49. A herceg (I), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 50. Az első ajtó (II), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 51. A második ajtó (III), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 52. A harmadik ajtó (IV), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 53. A magány, szitanyomat (V), 1970, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 54. A könnyek tengere (VI), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 55. Add ide a kulcsot! (VII), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 56. A régi asszonyok (VIII), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 57. A korona (IX), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 58. A megdicsőülés (X), 1970, szitanyomat, papír, 700 x 500 mm, j.j.l. Kass
 59. A herceg, 1970, tus, papír, 240 x 160 mm, j.j.l. Kass
-
60. Faludy fej (Chip), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass
 61. Faludy fej (Antik töredékek), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass
 62. Faludy fej (Drótkoszorú), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass
 63. Faludy fej (Keleti figurák), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass
 64. Faludy fej (Dürer), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass
 65. Faludy fej (Barokk szobrok), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass
 66. Faludy fej (Kínai sárkány), 1988/89, kollázs, xerox, papír, 300 x 225 mm, j.j.l. Kass

ZSIDÓ ÜNNEPEK

67. Zsidó ünnepek, Sabbat, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
68. Zsidó ünnepek, Havdala, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
69. Zsidó ünnepek, Tfillin, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
70. Zsidó ünnepek, Ros Hodes, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
71. Zsidó ünnepek, Peszach, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
72. Zsidó ünnepek, Savuot, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
73. Zsidó ünnepek, Tis'A B'av, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
74. Zsidó ünnepek, Ros Hasana, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
75. Zsidó ünnepek, Taslich, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
76. Zsidó ünnepek, Kapporo, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
77. Zsidó ünnepek, Jom Hakippurim, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
78. Zsidó ünnepek, Szukkot, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
79. Zsidó ünnepek, Chanukka, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92
80. Zsidó ünnepek, Purim, 1992, rézkarc, papír, 440 x 330 mm, j.j.l. Kass/92

81. A jó és a gonosz (Legenda), 1977, rézkarc, papír, 300 x 380 mm, j.j.l. Kass/77 (OSZK)
82. Festő galambbal, 1974, rézkarc, aquatinta, papír, 195 x 170 mm, j.j.l. Kass/74
83. A katona és a lány, 1961, rézkarc, papír, 320 x 290 mm, j.j.l. Kass 69 (PIM)
84. Szent György, 1965, rézkarc, papír, 329 x 318 mm, j.j.l. Kass (OSZK)
85. Szent Antal megkísértése, 1968, rézkarc, papír, 325 x 295 mm, j.j.l. Kass 69 (PIM)
86. A nagy hal, 1970, rézkarc, papír, 330 x 295 mm, j.j.l. Kass
87. Mózes, 1974, rézkarc, papír, 195 x 130 mm, j.j.l. Kass/74
88. Assisi Szent Ferenc, 1966, szitanyomat, tus, papír, 400 x 300 mm, j.j.l. Kass
89. Cantata Profana, 1966, rézkarc, papír, 400 x 300 mm, j.j.l. Kass (OSZK)
90. Noé, 1970, rézkarc, papír, 395 x 295 mm, j.j.l. Kass
91. Babits Mihály: Laodameia, 1966, tus, papír, 410 x 290 mm, j.j.l. Kass 66 (PIM)
92. Babits Mihály: Dániel éneke, 1966, tus, papír, 410 x 290 mm, j.j.l. Kass (PIM)
93. Babits Mihály: A lírikus epilógja, 1966, tus, papír, 410 x 290 mm, j.j.l. Kass 66 (PIM)
94. Jékely Zoltán illusztráció, rézkarc, papír, 160 x 105 mm, j.j.l. Kass
95. Jékely Zoltán illusztráció, rézkarc, papír, 160 x 105 mm, j.j.l. Kass
96. Jékely Zoltán illusztráció, rézkarc, papír, 160 x 105 mm, j.j.l. Kass
97. Mózes, 1966, magasnyomású rézkarc, papír, 450 x 310 mm, j.j.l. Kass 82
98. Áron a főpap, 1966, rézkarc, aquatinta, papír, 195 x 110 mm, j.j.l. Kass
99. Gea, 1977, rézkarc, papír, 400 x 290 mm, j.n. (OSZK)
100. Pár, 1984, rézkarc, papír, 140 x 80 mm, j.n. (OSZK)
101. Vérző fej, Notesz, Juhász Ferenc, Kurtág György, Új generáció, Darvas Árpád, Kiss Ilona
102. Mózes, 1967, vörösmárvány, 40 cm
103. Cippóra, 1967, vörösmárvány, 40 cm
104. Kurtág szobor sorozat, ezüst, bronz

KASS JÁNOS

80 éves

KIÁLLÍTÁS A KOLLER GALÉRIÁBAN

2007.11.10 - 2007.12.10

A KATALÓGUST KÉSZÍTETTÉK:

Köster Daniel (galériavezető)

Winter Ádám (művészettörténész)

Szegő Miklós (grafikus)

KÜLÖN KÖSZÖNET:

Országos Széchényi Könyvtár

Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest

www.kollergaleria.hu

